

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Náročné situace a jejich zvládnání ženami v aktivní záloze Armády České republiky

Vypracovala: Štěpánka Trčková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Alena Nohavová, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne

Podpis

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé práce doc. Mgr. Aleně Nohavové, Ph.D. za přínosné rady, trpělivost a odborné vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a blízkým za neskonalou podporu a v neposlední řadě děkuji všem respondentkám za ochotu a spolupráci při vedení rozhovorů pro tuto bakalářskou práci.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se věnuje zmapování náročných situací, které mohou zažít příslušnice aktivní zálohy (AZ) Armády České republiky, a zaměřuje se na strategie, které vojákyně AZ využívají pro zvládnání těchto situací. Témata související s českými ženami v armádě jsou v současnosti vědecky zkoumána jen málo, přičemž náročné situace vojákyní v aktivní záloze nebyly doposud zkoumány takřka vůbec.

V teoretické části této práce je popsán systém aktivní zálohy a problematika žen v armádě. Dále jsou teoreticky vymezeny pojmy související s náročnými situacemi z psychologického hlediska a posléze jsou náročné situace teoreticky pojaty z pohledu genderových rozdílů v armádě. Teoretická část se také věnuje zvládnání náročných situací a možnostem řešení v rámci armády.

Praktická část se pomocí kvalitativního výzkumu, realizovaného prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů, snaží zaznamenat, jaké situace vojákyně v AZ považují za náročné, jak na ně reagují, jaké copingové strategie využívají k vyrovnání se s nimi a zda spatřují v rámci armády nějaké možnosti řešení. Součástí výzkumného souboru je devět respondentek, které jsou nebo byly příslušnicemi aktivní zálohy.

Bylo zjištěno, že vojákyně AZ se setkávají zejména s náročnými situacemi týkajícími se jejich fyzických předpokladů a jejich rozdílů od mužů, nepříjemných verbálních projevů od svých mužských kolegů a problematického chování ze strany nadřízených. Pokud jde o copingové strategie, ženy v AZ využívaly strategie zaměřené na řešení problému i ty, které k řešení nevedly. Tyto poznatky by mohly být uplatnitelné v oboru vojenské psychologie.

Klíčová slova

náročné situace, ženy, aktivní záloha, coping, zátěž

Abstract

This bachelor's thesis deals with the mapping of difficult situations which might be encountered by female members of the active reserves (AR) of the Army of the Czech Republic and focuses on strategies which female soldiers of the AR use to manage such situations. Currently, the topics of Czech women in the army are under little scientific scrutiny, whereas difficult situations of female soldiers in active reserves have basically not been studied at all so far.

The theoretical part of this thesis describes the system of active reserves and the problems of women in the army. Furthermore, terms related to difficult situations are defined theoretically from the psychological viewpoint, and difficult situations are also theoretically described from the viewpoint of gender differences in the army. The theoretical part also focuses on managing difficult situations and possible solutions in the army.

The practical part uses quantitative research, based on semi-structured interviews, to try and describe which situations female soldiers in the AR consider difficult, how they react to them, which coping strategies they use to deal with them, and if they perceive any possible solutions in the army. The research file consists of nine responders who are or used to be members of the active reserves.

It was determined that female soldiers in the AR encounter difficult situations mainly related to their physical preconditions and their differences from men, unpleasant verbal expressions by their male colleagues, and problematic behaviour by their superiors. As for coping strategies, women in the AR used strategies focused on problem solving as well as those which did not lead to solutions. These learnings could be applicable in the field of military psychology.

Keywords

Difficult situations, women, active reserves, coping, stress

Obsah

Úvod.....	8
1 Aktivní záloha	10
1.1. Proces vstupu do aktivní zálohy.....	11
2 Ženy v Armádě České republiky	13
2.1. Poměry a počty žen v AČR.....	13
2.2. Problematika žen v armádě z historického hlediska	13
3 Náročné situace	15
3.1. Teoretické pojetí náročných situací.....	15
3.2. Stres	16
3.3. Náročné situace žen v armádě	18
3.3.1. Tělesné aspekty.....	19
3.3.2. Verbální projevy.....	21
3.3.3. Projevy a rozsah harassmentu v armádě.....	22
3.3.4. Psychika a sociální role	23
3.4. Zvládání náročných situací	24
3.4.1. Obranné mechanismy.....	24
3.4.2. Coping	26
3.5. Možnosti řešení náročných situací v rámci armády	29
4 Cíle práce.....	33
5 Metoda.....	33
5.1. Výzkumný soubor	34
5.2. Výzkumný postup a etika výzkumu.....	34
5.3. Analýza dat	35
6. Výsledky	36
6.1. VO1: Jaké situace uvádějí vojákyně AZ AČR jako náročné na základě svého pohlaví? .	36
6.1.1. Náročné situace, které vojákyně AZ zažily.....	36
6.1.2. Potenciálně náročné situace	39
6.1.3. Genderově nespécificky náročné situace	43
6.2. VO2: Jak vojákyně v AZ reagují na náročné situace?.....	46
6.3. VO3: Jaké copingové strategie využívají vojákyně AZ při náročných situacích?.....	50
6.4. VO4: Jaké spatřují v současné době možnosti řešení v rámci armády?.....	53
7 Souhrn.....	56
8 Diskuse.....	59
9 Závěr.....	63
Literatura	64

Seznam tabulek	70
Seznam příloh	71
Přílohy	72

Úvod

K tématu náročných situací a jejich zvládnání ženami v aktivní záloze mě přivedlo mé vlastní působení v AZ. Ženy jsou již dlouhou dobu plnohodnotnou součástí Armády České republiky, respektive aktivní zálohy, avšak otázka toho, čím si musí v rámci své služby procházet, je doposud, řečeno slovy vojáka, neprobádaným územím.

V teoretické části je popsána aktivní záloha – o co se jedná, kdo může být příslušníkem aktivní zálohy a jaké procesy obnáší vstup do aktivní zálohy (viz kap. 1). Druhá kapitola je věnována popisu služby žen v armádě. Ve třetí kapitole jsou pak teoreticky ukotveny náročné situace (viz kapitola 3.1.) a s nimi související stres (viz kap. 3.2.). Náročné situace žen jsou posléze více specificky popsány z pohledu armádního prostředí (viz kap. 3.3.), přičemž uvedená východiska, vycházejí ze zjištění z praktické části (viz kap. 6.1.). Dále je v kapitole 3.4. věnována pozornost možnostem zvládnání náročných situací, tedy tématům obranných mechanismů a copingu, zejména copingovým strategiím a vybraným osobnostním charakteristikám, které souvisejí se zvládnáním stresu. V neposlední řadě jsou v práci nastíněny i možnosti řešení v rámci armády (viz kap. 3.5.), neboť se v rozhovorech ukázalo, že ženy oficiálních způsobů řešení v některých případech nevyužívají nebo nevědí, jak jich využít.

V praktické části je použita kvalitativní výzkumná strategie na úrovni metody sběr dat i následné analýzy. Sběr dat proběhl na základě polostrukturovaných rozhovorů s devíti ženami, které mají zkušenosti z AZ (viz kap. 5.1.). Rozhovory byly přepsány a okódovány. Výsledky jsou následně uvedeny pomocí techniky vyložení karet (viz kap. 6).

Ve své bakalářské práci jsem si vytyčila za cíl blíže prozkoumat situace, které by vojákyně v aktivní záloze mohly považovat za náročné. Kromě toho jsem obrátila svou pozornost na prožívání a chování žen v AZ v náročných situacích. Z psychologického hlediska jsou reakce dále popsány v kontextu copingových strategií a posléze je věnována pozornost i praxi vojákyní AZ s ohledem na řešení náročných situací v rámci armády.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Aktivní záloha

Vzhledem k zaměření této bakalářské práce, budou v první kapitole nejprve uvedeny základní informace, týkající se aktivní zálohy a následně bude přiblížen proces vstupu do AZ včetně popisu kurzu základní přípravy.

Aktivní záloha je plnohodnotnou součástí ozbrojených sil České republiky. Legislativně je podložena Zákonem o branné povinnosti a jejím zajišťování (jinak také branný zákon či zákon č. 45/2016 Sb., o službě vojáků v záloze). V době míru je AZ vytvářena na základě dobrovolného převzetí branné povinnosti občany a slouží k doplňování profesionální armády v mírovém stavu, stavu ohrožení státu i za válečného stavu (Armáda České republiky, 2018). Důležitost aktivní zálohy spočívá především v tom, že riziko ohrožení státu může nastat velmi nenadále a v případě potřeby doplnit stavy profesionální armády řadovými občany (včetně odvodu, výcviku a dalších náležitostí), by tento proces mohl trvat příliš dlouho (Hruška, 2016).

Vojáci v aktivní záloze se za účelem získání schopností k obraně státu připravují během roku v rámci pravidelných vojenských cvičení. Při nich spolupracují i se složkami integrovaného záchranného systému, tedy především s Policií České republiky a Zdravotnickou či Hasičskou záchrannou službou. Jednotky AZ jsou tvořeny buďto u jednotlivých bojových útvarů, útvarů bojového zabezpečení, útvarů bojové podpory nebo u Krajských vojenských velitelství (KVV). Mimo jiné jsou pro vojáky v AZ vytvořena místa specialistů, vybraná služební místa a místa na štábech (Armáda České republiky, 2018).

K roku 2022 čítala aktivní záloha České republiky 4191 vojáků (Ministerstvo obrany České republiky, 2023) a v témže roce v souvislosti s ruskou invazí na Ukrajinu přibylo 2300 zájemců o zařazení do AZ, přičemž ministerstvo obrany (MO) plánuje dosažení počtu 10 000 aktivních záložníků do roku 2030 (Třešňák & Tesař, 2023).

Aktivní záloha se formovala z konceptu záloh, jejíž počátky nalezneme v české historii již před více než 100 lety. Postupně se její podoba měnila až do počátku 21. století, kdy téměř paralelně zanikla základní vojenská služba a zároveň vznikla aktivní záloha (Ministerstvo obrany České republiky, 2019).

1.1. Proces vstupu do aktivní zálohy

Aktivním záložníkem se může stát kdokoli, muž i žena, pokud splňuje následující podmínky: věk alespoň 18 let (ne však více než 60 let), české občanství, trestní bezúhonnost, zdravotní způsobilost, splnění kvalifikačních předpokladů – tedy mít alespoň výuční list a podepsání prohlášení o nepodporování extremismu. V ojedinělých případech je podmínkou zařazení k určitým jednotkám AZ (jako je např. 5. komando AZ u 43. výsadkového pluku v Chrudimi) i výběrové řízení sestávající z fyzického přezkoušení. Pokud občan všechny podmínky splňuje, může o zařazení požádat na rekručním pracovišti AČR (které lze zpravidla nalézt v každém krajském městě) nebo on-line, vyplněním registračního formuláře. V případě, že občan zvolí druhou možnost, je následně pozván na osobní návštěvu rekručního střediska, které mimo jiné stanoví datum lékařské prohlídky ve vojenské nemocnici nebo v centru zdravotních služeb (tedy posádkové ošetřovně). Kromě vyšetření fyzického charakteru, je v rámci vstupní prohlídky v některých případech vyšetřována i psychologická způsobilost zájemce o zařazení do AZ (Armáda České republiky, 2018).

Po dokončení administrativní stránky zařazení do AZ, se občan stává vojákem v aktivní záloze. Před zařazením ke své jednotce však musí nejprve absolvovat kurz základní přípravy (KZP) ve Vyškově. Jedná se o přijímač, který má za úkol naučit rekruty základním vojenským postupům, dovednostem a návykům pro službu v ozbrojených silách ČR. Rozsah KZP je odlišný pro zájemce o služební poměr vojáka z povolání, kde příprava trvá 6 týdnů, ale pro zájemce o AZ nebo dobrovolného vojenského cvičení (DVC) je o 2 týdny kratší, což současný náčelník Úseku základní přípravy štábní praporčík Pavel Konvalinka komentuje takto: „*Pro aktivní zálohy a dobrovolná vojenská cvičení je kurz zhuštěn do čtyř týdnů, čímž je paradoxně kurz pro AZ a DVC daleko intenzivnější, než pro profesionály*“. Z toho však také vyplývá, že dovednosti, které si voják osvojí na jakékoli formě KZP, se nijak neliší. S rozšířením pandemie covidu-19 byl navíc režim KZP z původního režimu 4:3 (4 dny výcviku + 3 dny volna) přetransformován do nepřetržitého režimu bez možnosti opustit výcvikové středisko, přičemž tato podoba setrvává i v současném roce 2023 (Pivoňka, 2022).

Průběh základní přípravy vychází ze Směrnice pro provádění základní přípravy, jež vychází z vnitřních předpisů rezortu ministerstva obrany a je platná od 1. 10. 2016. V rámci výcviku jsou rekruti vedeni svými nadřízenými instruktory k získání dovedností, znalostí a návyků, ale i nezbytných morálních hodnot, výsledkem čehož je vycvičený, motivovaný a fyzicky zdatný voják schopný k přípravě a vedení boje (Ministerstvo obrany České republiky, 2019). Ve výcviku se tedy vojáci reálně věnují činnostem nutným k přežití na bojišti a k boji, učí se manipulaci se zbraní, střelbě ze samopalů a pistole a také se zdokonalují v pořadové, topografické, zdravotní a fyzické přípravě, jak prakticky, tak po teoretické stránce (Aktivní záloha, 2014).

I přes náročnost kurzu základní přípravy se úspěšnost dokončení pohybuje u vojáků z povolání okolo 95 % a u AZ a DVC okolo 85 % (Pivoňka, 2022). Zároveň je však udáváno, že ani po absolvování KZP není voják na 100 % připraven, ale musí se dále zdokonalovat a specializovat v rámci další služby u svého útvaru (Armáda České republiky, 2018).

V návaznosti na téma této práce, jsou zde uvedeny i zkušenosti náborářů se ženami. V Kvantitativní genderové analýze Armády České republiky z roku 2022 jsou doslova uváděna tato slova: *„Ženy zařazené do výběru jsou v rámci přípravy velmi svědomité, v průběhu kurzu základní přípravy zdolávají těžkosti či problémy velmi statečně, nerezignují! Negativem zůstává to, že při doplňování některých pozic jako např. technik, elektromechanik, operátor, řidič nedosahují ženy požadované kvalifikace, neboť stále platí, že v civilní sféře je studium těchto oborů ve své většině mužskou záležitostí“* (Sekce státního tajemníka Ministerstva obrany, 2022).

2 Ženy v Armádě České republiky

Aby čtenář získal alespoň rámcový přehled o problematice armádního prostředí z pohledu žen, předkládám v následující kapitole fakta o počtech, poměrech a historii českých vojákyní.

2.1. Poměry a počty žen v AČR

Byť je armádní prostředí dodnes považováno spíše za maskulinní, ženy v něm vždy měly své místo a v současnosti jejich podíl v ozbrojených složkách stoupá (Hrebíček, 2006). Důkazem toho je, že k roku 2022 je v AČR téměř 27 000 vojáků z povolání (VZP), z nichž je 3689 žen, které tím pádem tvoří 13,7 % celkového počtu, což je o 1 % více než v roce 2018. Ve srovnání s vojákyněmi z povolání čítaly ženy v AZ počtem 358, což tvoří 9,9 % z celkového počtu vojáků v AZ, tedy necelých 4000 (Sekce státního tajemníka Ministerstva obrany, 2022).

Armáda České republiky udává, že mezi ženami a muži nedělá žádné rozdíly (Hrebíček, 2006). Výsledkem toho je, že od profesionalizace české armády v roce 2005 byla ženám otevřena místa, která do té doby zastávali především muži. Příkladem může být vykonávání služby u Hradní stráže ČR (Pernica, 2007), avšak nejhojněji jsou ženy zastoupeny v odbornosti zdravotnictví a všeobecné logistiky (Sekce státního tajemníka Ministerstva obrany, 2022).

2.2. Problematika žen v armádě z historického hlediska

Z historického hlediska není zapojení žen do bojových konfliktů ničím novým. Již od sedmnáctého století nacházíme zmínky o ženách, které se převlékaly za muže, aby se po jejich boku mohly účastnit bojů. Jiné ženy doprovázely své manžele do války, aby jim mohly pomáhat a v případě poranění o ně i pečovat. Zapojení žen nebylo výjimkou ani za druhé světové války nebo ve válce ve Vietnamu (Holmes, 2011). Typicky však ženy působily jako ošetřovatelky nebo v administrativní sekci (Pernica, 2007).

Pokud jde o české ženy, k jejich oficiálnímu zapojení do bojových konfliktů přispěl v roce 1942 podplukovník Ludvík Svoboda, který rozhodl o tom, že je ženám služba v armádě povolena, díky čemuž mohly být nyní ženy zařazeny do útvarů a absolvovat základní vojenskou službu stejně jako muži. Praporní rozkaz č. 42 je první dokument, který v československých dějinách umožňuje vstup ženám do armády a přiřazuje jim hodnost vojína (byť některé měly vysokoškolské vzdělání, díky němuž by mohly dosáhnout i důstojnické hodnosti). První bitvou, jejíž součástí byly i ženy, se stal boj u Sokolova v roce 1943, do kterého se zapojilo 32 žen, z nichž 11 bylo následně vyznamenáno. Od té doby se začal počet nasazených žen pozvolna zvyšovat a ony mohly svou odvahu a schopnosti prokázat při dalších příležitostech, jako byla pomoc při Slovenském národním

povstání, v československých jednotkách v Jugoslávii nebo na Středním východě v britské armádě jako pomocné síly letectva. Za mírových podmínek v poválečném období byly poté ženy integrovány do armádního systému (Hřebíček, 2006).

Od roku 1999 do současnosti se jejich počet více než zdvojnásobil (Sekce státního tajemníka Ministerstva obrany, 2022).

3 Náročné situace

V následující kapitole budou uvedeny koncepty týkající se náročných situací. Dále bude v této souvislosti krátce představen pojem stres a následně bude problematika náročných situací vztažena k ženám v armádním prostředí.

3.1. Teoretické pojetí náročných situací

V osobním i profesním životě se jedinec může dostávat do situací, které jsou pro něj náročné, zátěžové, obtížné, svízelné či konfliktní. Tyto situace však rovněž tvoří přirozenou součást lidského života, která je nezbytná pro normální utváření lidské osobnosti. Společným znakem náročných situací jsou nadlimitní nároky, které jsou na člověka v danou chvíli kladeny jak po fyzické, tak po psychické stránce. V takových situacích také dochází k narušení rovnováhy mezi vnějšími tlaky a způsobilostí jedince tyto tlaky zvládat. Zátěžovou situaci jedinec vnímá a prožívá ji, přičemž kladené nároky mohou být jedincem vnímány i v situaci, kdy je jeho nedostatečná způsobilost ke zvládnutí pouze subjektivní. To znamená, že i představa zátěžové situace může v jedinci vyvolat reakce, jako by byla zátěž reálná (Paulík, 2017).

V odborné literatuře se můžeme setkat s různým výčtem náročných situací, přičemž Čírtková (2006) rozlišuje a definuje následující typy zátěžových situací tímto způsobem: **Frustrace** je stav, který nastává ve chvíli, kdy jsou blokovány možnosti uspokojení potřeb osoby vnějšími či vnitřními faktory. **Deprivace** se podobá frustraci, avšak potřeby jedince nejsou uspokojeny z důvodu nedostatku vnějších podnětů. **Konflikty** jsou situace, které vyvolávají zátěž v důsledku střetu více tlaků, které jsou proti sobě v rozporu. Pokud se tyto konflikty odehrávají uvnitř osoby, mluvíme o intrapersonálním konfliktu, kde se střetávají vnitřní psychické síly, tedy motivy. Pokud jsou střetávající se tlaky vnější, hovoříme o interpersonálním konfliktu. **Problémy** jsou zátěžové situace, jež vznikají v případech, že jedinec musí řešit úkoly, které na něj kladou vysoké nároky. Jedinec musí k řešení takových úkolů často využívat pro něj nových a nevyzkoušených postupů. **Stres** je stav, který nastává ve chvílích, kdy jsou od jedince vyžadovány zejména obvyklé činnosti, avšak podmínky, za kterých je osoba musí realizovat, jsou tísnivé či ztížené vnějšími tlaky (např. nedostatkem času, pocitem ohrožení, zvýšenou odpovědností). Problematice stresu je věnována následující kapitola (3.2). Paulík (2017) ve své knize udává obdobný výčet náročných situací, avšak stav deprivace slučuje s kapitolou frustrace a definuje ji jako dlouhodobé a problematické znemožnění uspokojení potřeb. Navíc udává další typy náročných situací: **Strach a úzkost** jsou nelibé emocionální jevy se signální funkcí doprovázející ohrožující situace. **Nemoc** je pojímána jako protiklad zdraví, vyznačující se narušením důležitých tělesných či duševních funkcí. **Bolest, strádání a utrpení** jsou považovány za

nepříjemný zážitek s obrannou či signální funkcí. Pokud je bolest jedincem vyhodnocena jako dlouhotrvající, nadměrně trýznivá a bezvýhodná, můžeme hovořit o utrpení. **Krize** je kritický stav pramenící ze současných nepříznivých podmínek, které jsou náhlé a nečekaně se mění.

3.2. Stres

Jak bylo zmíněno výše, náročné situace souvisejí se stresem. Někdy bývá pojem stres užíván pro obecné označení náročných situací nebo je zaměňován za české synonymum zátěž (Paulík, 2017). Kebza (2005) pojem zátěž využívá pro označení spíše mírně zvýšených nároků, které je jedinec schopen zvládnout, oproti stresu, jehož nároky jsou nadlimitní. Jelikož Paulík (2017) označuje za společný znak stresu a náročných situací nadlimitní nároky kladené na jedince (viz kap. 3.1.), bude v této práci pro tyto nároky ustáleno označení stres. Další terminologické ukotvení stresu může být v současnosti do jisté míry obtížné, neboť je stres definován různými autory a jejich teoriemi odlišně¹.

Stres může vzniknout několika různými způsoby. K účelům této bakalářské práce je nasnadě především zmínit vznik stresu jako důsledku extrémních nároků jedné situace, které mohou být skutečné a eventuálně i život ohrožující, ale rovněž mohou být objektivně nenáročné, avšak jedinec je subjektivně vnímá jako zátěžové (Paulík, 2017). V dalších případech může stres vzniknout nahromaděním či dlouhodobějším trváním většího množství méně příjemných podnětů (*daily hassles*), které by byly samostatně poměrně snesitelné (Lazarus, 1966), nebo dle Paulíka (2017) následkem působení minimálního počtu podnětů, jež by osobu jakkoli stimulovaly.

Křivohlavý (2001) označuje stresory, tedy faktory způsobující stres, jako nepříznivé tlaky, které mohou zapříčinit vznik náročné životní situace jedince. Dle Orla (2020) mohou být stresory pro každého jedince individuálně odlišné, což vysvětluje Paulík (2017), který rozlišuje stresory *reálné*, tedy již působící a způsobující nepříjemné pocity, a *potenciální*, jež by mohly po dosažení určité míry intenzity, frekvence či doby trvání vyvolat stres. O tom, zda se z potenciálních stresorů stanou stresory reálné rozhodují dispoziční faktory jedince, které jsou následující:

¹ Selye (1955) pojímá stres, jako nespécifickou generalizovanou reakci na veškeré nároky, jež jsou kladené na živý organismus. V jeho pojetí je stres indikátorem stresoru, který ohrožuje vnitřní rovnováhu těla. Lazarus (1984) definuje psychologický stres jako částečný vztah mezi osobou a prostředím, které je hodnoceno jako náročné nebo přesahující zdroje jedince a ohrožující jeho well-being. Chrousus et al. (1988) považují stres za stav ohrožení rovnováhy a harmonie organismu. Vychází přímo z překladu slova homeostáza z řečtiny, což znamená „ustálený stav“, přičemž se nejedná pouze o ustálené prostředí chemických nebo fyziologických parametrů, ale rovněž i stavů myslí. V dnešní době není na stres pohlíženo jako na poruchu či stereotypní vzorec odezvy. Různé stresory vyvolávají různé zpětnovazebné vzorce aktivace efektorů nervové a hormonální soustavy, čímž se uzavírají smyčky negativní zpětné vazby. Toto pojetí stresu umožňuje jeho vědecké testování pomocí experimentu či pozorování (Goldestein & Kopin, 2006).

- **Subjektivní hodnocení stresorů jedincem** – záleží zejména na individuální interpretaci vnějších podmínek, jež jsou nebo mohou být potenciálně ohrožující a vyhodnocení možností řešení této situace.
- **Individuální osobnostní charakteristiky** – zde se jedná o vlastnosti, které mají vliv v okamžiku hodnocení stresorů. Můžeme mezi ně zařadit například jedincovu odolnost, intelekt, neuroticismus, schopnost konstruktivního uvažování či vysvětlování dané situace atd.
- **Způsoby, pomocí nichž se jedinec se zátěží vyrovnává** – tedy copingové strategie a obranné mechanismy.
- **Přítomnost či nepřítomnost závažných událostí** – může se jednat například o závažné změny v jedincově životě, nebo o každodenní nepříjemnosti.
- Dále je to: **Jedincova zkušenost s vyrovnáváním se se stresem, dostupná sociální opora a sociální status jedince.**

Různé druhy stresu mohou být rozlišovány například dle vnímané příjemnosti či nepříjemnosti míry nabuzení, která stres doprovází, nebo dle jeho doby trvání. Hovoříme-li o stresu, který je prožívaný jako nepříjemný, nežádoucí či dokonce ohrožující, má na naše tělo neblahý vliv a vyúsťuje v pocity úzkosti, užíváme pro něj označení **distres**, avšak pokud je míra nabuzení, kterou stres způsobuje, jedinci naopak v podstatě příjemná a motivující, zvyšuje jeho sílu a výdrž, je užíván termín **eustres** (Paulík, 2017). Diasová (2012) rozlišuje další druhy stresu, přičemž nejrelevantnějším typem pro tuto práci je **akutní stres**, který je nejběžnější formou a zpravidla se dostavuje kvůli namáhavým požadavkům a tlakům přicházejících z minulosti, ale i směřujících do budoucnosti. Jedná se o krátkodobou formu, která v rámci několika hodin či dní odezní. Vážnější formou je poté **epizodický akutní stres**, který se může v dlouhodobém měřítku přeměnit v **chronický stres**.

V návaznosti na praktickou část této bakalářské práce je záhodno zmínit také pojem **morální distres**, který nastává ve chvíli, kdy jedinec dojde k morálnímu závěru, avšak další jednání odpovídající tomuto závěru je zkomplikováno institucí či spolupracovníky. V tomto ohledu jsou rozlišeny 2 základní typy: **prvotní morální distres**, při kterém se jedinec rozhoduje, zda jednat či nikoliv, když mu stojí v cestě překážky v podobě instituce či spolupracovníků (kolegů, nadřízených), a **reaktivní morální distres**, kdy se jedinec zpětně zaobírá svými činy, které udělal, neudělal nebo udělat měl (Jameton, 1993). Po vyrovnání se zátěžovou situací může dojít k tomu, že po ní zůstanou negativní zbytky v psychice jedince, které se nazývají **morální rezidua** (Mareš, 2016).

Orel (2020) ve své publikaci hovoří o symptomech stresu, které se mohou projevit na biologické, tedy hormonální, imunitní a nervové úrovni, emocionální úrovni, kdy se stres projevuje například změnami nálad. Dále na úrovni mentální, kdy stres ovlivňuje myšlenkové pochody z hlediska kvality i kvantity, či na úrovni behaviorální v rovině reakcí na stres a ovlivnění vztahů

k druhým lidem.

Křivohlavý (2010) rovněž udává, že příznaky stresu mohou mít formu fyziologickou, psychologickou a behaviorální, a udává konkrétní projevy jednotlivých úrovní. Symptomy, týkající se našeho **chování**, jsou nerozhodnost, váhavost a nejistota v situacích, kdy je nutná volba. Dále změny v cirkadiálním rytmu a s nimi související problémy s usínáním, spánkem a následnou únavou. Časté jsou také různé projevy negativního vnímání světa v podobě bědování a stěžování si. Stres se může projevit také změnou stravovacích návyků – přejídáním či ztrátou chuti k jídlu; rovněž zvýšenou nepozorností a koncentrací pozornosti; ztrátou zájmu o práci a s tím spojenou zhoršenou kvalitou práce a v neposlední řadě zvýšeným užíváním tabákových výrobků, alkoholu a drog. Mezi **psychologické** příznaky řadíme změny nálad, které bývají náhlé a výrazné, zvýšenou podrážděnost a úzkostnost, nadměrné pocity utrápenosti nad maličkostmi a starosti o vlastní zdravotní stav a fyzický vzhled, zamrznutí v emocionálních projevech a problémy s vyjadřováním náklonnosti k druhým lidem, což vede k únikům do fantazie a omezení kontaktu v rámci sociálního prostředí jedince. Mezi **fyziologické** příznaky bychom mohli zařadit zesílenou, zrychlenou a často nepravidelnou srdeční činnost, bolesti hlavy, bolesti svalů v oblasti páteře, bolesti a pocity sevření v oblasti za hrudní kostí, žaludeční potíže, včetně bolestí a křečí a podrážděnost močového měchýře.

3.3. Náročné situace žen v armádě

Prosazování rovnosti mužů a žen v rámci společného výkonu zaměstnání, která byla donedávna doménou mužů, s sebou může přinášet i rizika diskriminace, sexuální obtěžování a dalšího nevhodného chování. Za nevýhody žen jsou považovány morfologické a funkční rozdíly, kterými může být ženská tělesná konstituce, menstruační cyklus, těhotenství a mateřství, což může ženu omezovat v zařazení do některých vojenských odborností. Rozdíly mezi ženami a muži se mohou rovněž projevit v sociálním chování (Pernica, 2007).

Vojákyňe z povolání v americké armádě mohou rovněž zažívat náročné situace v souvislosti s jejich povoláním, přičemž se jedná o diskriminaci na základě pohlaví, sexuální obtěžování a napadení, problémy s vybavením (jako například neprůstřelné vesty), které je přizpůsobeno mužům, a fakt, že ženy v armádě nezůstávají dostatečně dlouho na to, aby se stihly stát důstojnicemi. Dále vojákyňe, které jsou matkami, čelí kritice, neboť kvůli službě v armádě opustily rodinu (McKay, 2019).

3.3.1. Tělesné aspekty

Následující podkapitola představí koncepty týkající se biologických, morfologických, fyziologických, zkrátka tělesných rozdílů, které mohou být příčinou náročných situací žen v armádě. Jmenovitě se jedná o fyzickou zdatnost, těhotenství, menstruaci a sdílené ubytování.

Fyzická zdatnost

Dle výzkumů jsou ženy nejvíce znevýhodněny v silových disciplínách, přičemž dosahují 50–70 % hodnot, kterých dosahují muži (Havlíčková, 2003). Abernathy a Black (1996) uvádějí, že ženy v armádě jsou oproti mužům v nevýhodě, neboť jsou nižší, jejich kosti jsou menší, váží v průměru o 20 % méně a jejich tělesná stavba obsahuje o 30 % více tuku než u mužů. Tuto problematiku shrnují Tarrasch et al. (2011), kteří uvádějí, že průměrná fyzická zdatnost žen je zpravidla nižší než u mužů, následkem čehož je pro ženy výkon bojové činnosti větší výzvou. Při běžném vojenském výcviku, dochází u žen ve srovnání s muži, více než dvakrát častěji ke zraněním způsobeným zátěží, což vede k jejich delší pracovní neschopnosti (Knapik et al., 2001).

Protiargument na tuto problematiku přináší Holmes (2011), který udává, že je sice obecným faktem, že ženy jsou fyziologicky slabší než muži, avšak nespornou výhodou žen je to, že jsou schopny lépe snášet bolest než muži, což je faktor, který by byl v bojovém prostředí k užítku. Rovněž uvádí, že diskriminace žen kvůli jejich nižší fyzické zdatnosti není nutná, protože obsluha moderních zbraní v dnešní době nevyžaduje nadměrnou fyzickou sílu.

Holmes (dle Přívětivý, 2006) však nebere v potaz výstroj a vybavení, jehož váha je v moderních misích vyšší než v minulosti. Kupříkladu hmotnost základní výstroje a výzbroje (ústroj, přilba, zbraně a munice) nesená americkým vojákem dle polního manuálu začíná na necelých 22 kg, ale dle účelu a potřeb může být hmotnost vybavení navýšena až na 63,3 kg. V českém prostředí se tato problematika týká především průzkumných útvarů a útvarů rychlého nasazení, přičemž hmotnost výbavy lze odvodit pouze z interních norem a předpisů daných útvarů.

Simonsová (2001) ve svém článku uvádí názory mužů, podle nichž by ženy neměly být zařazeny v bojových jednotkách kvůli nedostatku rychlosti, síly a výdrže. Rovněž kvůli jejich možnosti otěhotnění, mateřskému mléku, menstruaci a v neposlední řadě kvůli zvýšené potřebě sprch, dalších zařízení a soukromí.

Zařazení jedince do armády rovněž podmiňuje zvládnutí každoročních fyzických přezkoušení. Jejich plnění je nutné, neboť se armáda stále specializuje pro boj a schopnosti národních jednotek, jež by měly být srovnatelné s jednotkami aliančními. V tomto ohledu však vyvstává otázka norem fyzických přezkoušení, neboť kritéria pro splnění jsou pro ženy a muže odlišná, což platí i pro vojáky v aktivní záloze. To je poměrně logické z hlediska, že ženy mohou být

fyziologicky slabší než muži, avšak v přímém bojovém konfliktu na tento aspekt nelze brát zřetel. Řešením se zatím zdá být podrobná analýza požadavků pro jednotlivé pracovní pozice a stanovení standardů, které by platily pro obě pohlaví (Komárek, 2014).

Těhotenství

Legislativně jsou těhotné vojákyně chráněny zákonem o vojácích z roku 1999, ve znění pozdějších předpisů, který mimo jiné zakazuje diskriminaci uchazečů a vojáků z důvodu těhotenství, mateřství nebo proto, že vojákyně kojí. Rovněž je ustanoveno, že těhotná vojákyně nesmí být určována do služeb, které by ohrožovaly její těhotenství a mateřské poslání a nesmí vykonávat činnosti, které by poškodily její organismus. To platí obdobně i pro vojákyně, které kojí nebo pečují o dítě mladší než 1 rok. Tyto vojákyně rovněž mají právo odmítnout noční služby nebo služby nad rámec základní týdenní doby služby či služební pohotovost (Spolek VLČÍ MÁKY, 2021).

Vyvstává však otázka, kdo zastane plnění úkolů místo těhotné vojákyně v případě jejího nesouhlasu s danými službami? Může totiž nastat situace, že důležité služební pozice zůstanou neobsazené právě z důvodu těhotenství a mateřství. Další otázkou je i kvalita pracovního výkonu vojákyně po návratu z mateřské dovolené, neboť za dobu její absence mohou být její znalosti a dovednosti, které nabyla během své vojenské kariéry, znehodnoceny (Pernica, 2007). Tato problematika se týká jedné z respondentek v mém výzkumu, to především z hlediska absence její funkce při vojenských cvičeních v době, kdy dotyčná čerpá mateřskou dovolenou.

Menstruace

Menstruace je přirozenou součástí života žen, avšak v jednotlivé fázi cyklu mohou ovlivňovat ženskou psychiku i fyzický výkon. Gaudlová (2015) uvádí, že menstruace může způsobovat bolesti v podbřišku či migrény. Rovněž kvůli odplavování železa a minerálů může docházet k únavě a fyzické slabosti. Po psychické stránce může menstruace způsobovat výkyvy nálad a zvýšený stres. Jeden z výzkumů zaměřených na vliv menstruace na ženy uvádí, že se přes 40 % žen domnívá, že menstruace negativně ovlivňuje jejich fyzický výkon při sportu (Bruinvels et al., 2016). Z kognitivního hlediska ženy v menstruační fázi cyklu hůře skórují v testech na vizuální paměť (Phillips & Sherwin, 1992).

Ze společenského hlediska bývá menstruace tabuizována a může být příčinou nemístných vtipů, které ženy mohou vnímat jako nepříjemné (Northrupová, 2004). Tato problematika se v této bakalářské práci odráží i v praktické části (viz kap. 6.1.2.2.). Při bojovém nasazení žen v misích jim také vznikají obtíže v přístupu k hygienickým potřebám a menstruačním produktům a následně jejich výměně či likvidaci, společně s prováděním takových činností v prostředí, které je popisováno jako extrémně špinavé, navíc bez dostatečného soukromí (Trego, 2012).

Společné ubytování a sociální zařízení

Dle Simonsové (2001) může snaha jednat s vojáky obou pohlaví stejným způsobem přerůst do mezí, kdy by v rámci rovnosti měli sdílet společné ubikace či sprchy. Rovněž uvádí, že vojáky lze správným výcvikem naučit přemýšlet nezávisle na genderu, který považuje za pouhý kulturní konstrukt. Nahota opačného pohlaví by tím pádem neměla mezi vojáky způsobovat jakékoli reakce.

3.3.2. Verbální projevy

S posměšnými a urážlivými poznámkami se dle Hřebíčka (2006) někdy setkala každá druhá vojákyně. Jak již bylo popsáno v kapitole 2.2. o historii žen v armádě, ženy v armádním prostředí působí již dlouhou dobu a jejich počet stoupá. Přesto však stále nejsou výjimkou názory vojáků–mužů, kteří se domnívají, že ženy do armády nepatří. Tato problematika bohužel není zkoumána oficiálními zdroji. Proto následující tvrzení vycházejí z článku, který se opírá o komentáře v diskusi na sociální síti. Jedná se o výroky typu: „Ženy to mají lehčí než muži, protože na ženy je nutné brát ohled, hůře zvládají stres, vymlouvají se na menstruaci a dokážou rozvrátit mužský kolektiv a některým i rodinu.“ Mezi další názory patří, že kromě zdravotních sester ženy do bojových misí nepatří (Spolek VLČÍ MÁKY, 2020). Tomuto náhledu se podobají i výsledky studie v americké armádě, z jejichž výsledků vyplývá, že se až 30 % vojáků domnívá, že přítomnost žen může mít negativní vliv na soudržnost vojenské jednotky (Stiehm, 1998).

Dalším z důvodů, proč muži nesouhlasí se zapojením žen do armády je, že se tím jejich jedinečná a ryze maskulinní genderová role dostává do ohrožení. Ženy svou feminitu dokazují schopností rodit děti, ale pro muže je nejvýznačnějším důkazem jeho mužnosti role válečníka. Náhled na ženy jako osoby, které by se neměly účastnit bojů, je z velké části podmíněn kulturně ze stereotypizace pohlaví (Holmes, 2011). Přestože v této otázce bývá dávana za příklad Izraelská armáda, kde ženy podléhají povinné vojenské službě, ukazuje se, že i v tomto prostředí jsou muži v dominantní pozici nad ženami, mimo jiné proto, že ženy jsou dle národního diskurzu pojímány především jako rodičky, jež je nutné ochraňovat (Simonetti, 2006).

Otázka zapojení žen do bojových konfliktů vsutku bývá mužskými vojáky vnímána ambivalentně. Na jednu stranu mohou ženy vojáky–muže podporovat, zvyšovat morálku a pomáhat jim v identifikaci s rolí vojáka. Na druhou stranu zranění nebo smrt ženy ve válečném konfliktu má na mužské vojáky mnohem větší vliv, oproti zraněním jejich mužských spolubojovníků, neboť mužův šok ze zranění ženy vede místo plnění bojového úkolu k vyhledávání lékařské pomoci pro ženu. Z druhé strany i úkol zabít ženu, byť zjevně nepřátelskou, kvůli kulturní podmíněnosti uvádí muže do nepříznivé situace, neboť po rozpoznání ženy jako nepřítelkyně se nemálo z mužů zdráhá ženu zabít.

Někteří vojáci také těžce nesou zabití nepřítelkyně, neboť se domnívají, že ženy by střelnou zbraní umírat neměly (Holmes, 2011).

3.3.3. Projevy a rozsah harassmentu v armádě

Americké ministerstvo obrany ve své definici sexuálního násilí rozlišuje sexuální obtěžování (*sexual harassment*) a sexuální napadení (*sexual assault*). Sexuální obtěžování je pojímáno jako všudypřítomné chování, způsobující nepřátelské pracovní prostředí. Týká se nevídaných sexuálních návrhů, žádostí nebo jiného sexualizovaného chování, zahrnujícího hrozby, přísliby trestů či odměn ve formě protislužby (Stander & Thomsen, 2016). Z výsledků výzkumu Ilies et al. (2003) navíc vyplývá, že sexuální obtěžování se častěji vyskytuje v organizacích charakteristických velkými mocenskými rozdíly mezi organizačními úrovněmi.

Sexuální napadení je na druhou stranu definováno jako úmyslný sexuální kontakt, charakteristický použitím síly, výhrůžek, zastrašování, zneužití autority nebo chování, se kterým oběť nesouhlasí nebo nemůže souhlasit. Pod tento pojem spadá znásilnění, nucený orální nebo anální styk a další nechtěný, urážlivý a protiprávní sexuální kontakt, a to včetně pokusů o spáchání těchto činů (Stander & Thomsen, 2016). Street et al. (2009) uvádějí, že ve vojenském prostředí může oběť vnímat, že není možné situaci opustit, zažívá pocity zrady a domnívá se, že pokud situaci ohlásí nadřízenému, bude to na ni mít negativní dopady.

Obranný poradní výbor pro ženy ve službách Armády Spojených států amerických ve své zprávě za rok 2018 uvádí, že ke dřívějšímu odchodu žen z armády přispívá fakt, že se ženami není v armádě zacházeno stejně jako s muži. K diskriminaci na základě pohlaví a sexuálnímu obtěžování údajně dochází především u hodnostně níže postavených žen, přičemž účastníci ohniskových skupin uvedli, že diskriminace na základě pohlaví v armádě může vytvářet negativní vnímání žen a toxické pracovní prostředí (Defense Advisory Committee on Women in the Services, 2019).

V českém prostředí je problematika sexuálního obtěžování spíše záležitostí týkající se žen. S projevy chování, které vojákyně považuje za nepříjemné, se setkala 30 % nich, oproti necelým zhruba 4 % vojáků—mužů s podobnou zkušeností. S nepříjemnými verbálními či neverbálními projevy sexuální povahy se jednou setkala přes 13 % vojákyně a vícekrát přes 14 % (Hřebíček, 2006). V návaznosti na praktickou část této bakalářské práce uvádím jednu z narážek, kterou ve své knize popisuje Browderová (2010), která zmiňuje, že mezi členy americké námořní pěchoty se pro ženy využívá označení chodící matrace (*walking mattresses*). Je pravděpodobné, že toto označení není využíváno pouze u námořní pěchoty, neboť podobnou alternativu tohoto označení v rozhovorech zmínily i 3 z mých respondentek (viz kap. 6.1.).

S důvěrnějším chováním (např. osaháváním) se ze strany nadřízených setkala přes 22 % žen v armádě. Se sexuálními návrhy, které byly míněny vážně, má zkušenost téměř jedna pětina dotazovaných vojákyní (Hřebíček, 2006).

3.3.4. Psychika a sociální role

Z výzkumu, který zkoumal osobnostní rysy dospělých českých žen pomocí dotazníku NEO-PI-R vyplývá, že ženy dosahují oproti mužům, kromě subškály impulzivnosti, vyššího skóru v neuroticismu. V jednotlivých subškálách měřících extraverci však v některých případech skórují výše ženy (např. vřelost, družnost) a v jiných zase muži (např. asertivita)². Nejvyšší statistický rozdíl byl zjištěn ve škálách vyhledávání vzrušení, kde skórovali více muži. Vyššího skóru ženy dosahovaly ve škálách otevřenosti vůči zkušenosti a přívětivosti. Na škálách svědomitosti ženy dosahovaly vyššího skóru v pořádkumilovnosti, zodpovědnosti a disciplinovanosti (Hřebíčková, 2004).

Z psychického hlediska se ukazuje, že jsou ženy obecně psychicky odolnější než muži, důkazem čehož je jejich nižší míra v páchání sebevražd, nadužívání alkoholu, cigaret a drog (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2002). Bray et al. (1999) ve svém výzkumu zkoumal koncept vnímání stresu v rámci armády. Konkrétně vztah mezi vnímaným stresem (v práci, rodinném životě a stresu způsobených tím, že je vojákyně ženou v armádě) a užíváním návykových látek. Zjištění výzkumu naznačovala, že vojákyně uváděly, že největší míra stresu je způsobena vojenskými pracovními povinnostmi, následně samotným faktem, že jsou ženami v armádě a poté rodinným a osobním životem. Pracovní stres byl významným prediktorem pro užívání nelegálních drog a cigaret. Oproti mužům však vojákyně uváděly podstatně nižší míru nadměrného pití alkoholu.

Dle výzkumu Brovermana et al. (1972) bývají charakteristiky, které jsou připisovány mužům hodnoceny více pozitivně, než je tomu u charakteristik ženských. Ze sociálního hlediska je typický muž kompetentní, racionální a dokáže se prosazovat. Oproti tomu mezi pozitivně hodnocené charakteristiky žen patří její vřelost a vyjadřování emocí. Dle Boldry et al. (2001) jsou však ženské charakteristiky v rozporu s atributy potřebnými pro úspěšný vojenský výkon, který je spojován s charakteristikami mužskými. Na druhou stranu Cejka a Eagy (1999) hovoří o tom, že se stereotypní role žen v průběhu let bude dynamicky měnit do více maskulinní podoby. Z odpovědí ve výzkumu Silvaové (2008), který byl proveden na studentech v důstojnickém výcviku, však vyplývá, že je vnímáno pozitivně, když si vojákyně v armádě udrží svou ženskost.

² V jednotlivých studiích se rozdíly v extraverci mezi ženami a muži liší. Zatímco ve výzkumu Feingolda (1994) vychází vyšší extraverce u žen, opačné výsledky předkládá výzkum Lynna a Martina (1997).

3.4. Zvládání náročných situací

Ve chvíli, kdy jedinec zažívá a vnímá stresovou situaci, uplatňuje určité postupy, které mu pomáhají se na nepříjemné pocity adaptovat, vyrovnat se s nimi a do určité míry je i redukovat. V optimálnějším případě se se zátěží vyrovná běžnými adaptačními mechanismy a situaci zvládne (Paulík, 2017). Adaptační mechanismy tedy působí ve chvílích, kdy zvládání náročných situací odpovídá možnostem jedince a je proto snadno zvládnutelné (Křivohlavý, 1994). V opačném případě, když u jedince započne stresová reakce, která se projeví na biologické, behaviorální i psychologické úrovni, začne jedinec pociťovat ohrožení, které se může projevit aktivně – zvýšenou hněvivostí, tendencí k útoku, útěku či ústupu (*fight or flight response*) nebo může reagovat pasivně – pocity úzkosti, depresivními stavy či pocity studu (Paulík, 2017). V takovém případě je nutno aplikovat zvládací (copingové) strategie, jež jsou popisovány jako vyšší stupeň adaptace (Křivohlavý, 1994). Další možností je také jedincova snaha vyhnout se působení stresorů za účelem zamezit vzniku negativní emoční reakce (Paulík, 2017).

Zvládání zátěžových situací je založeno na více způsobech řešení, mezi které patří snaha eliminovat nepříjemné podněty (včetně vyhýbání se jim či tendence je nevnímat), snahy získat vnější zdroje či vytvořit vnitřní zdroje, ze kterých by mohl jedinec čerpat, popřípadě posilovat svou kapacitu zvládání. Dalším způsobem, jak může jedinec na stres reagovat, je rezignace a pasivita (Paulík, 2017). Využití různých strategií pro zvládnutí stresu rovněž závisí na cíli, tedy zdali se jedinec snaží snížit působení zátěžových faktorů, zachovat si emocionální rovnováhu či pozitivní obraz sebe sama nebo vytvořit podmínky, za jejichž působení by se po zážitku stresu bylo možné lépe regenerovat (Křivohlavý, 2010).

Některé ze zvládacích technik využívá jedinec na nevědomé úrovni a jejich formování probíhá v rámci vyrovnávání se s náročnými situacemi v průběhu vývoje jedince. Jiné z technik jsou na druhou stranu plně vědomé a aktivně nacvičované. Mezi ně řadíme například dechová cvičení, relaxace či nácviky dovedností. V neposlední řadě existují ještě techniky sebezáchovné, které souvisejí s osvojením zdravého životního stylu, tedy například se zdravou životosprávou, provozováním sportu, dbáním na jídelníček a dalších (Lukeš, 2001).

3.4.1. Obranné mechanismy

V následujícím textu budou popsány některé z mechanismů, pomáhajících s vyrovnáním se s náročnou situací. Obranné mechanismy zabezpečují adaptaci na skutečnosti, které by mohly ohrožovat jedincův sebenáhled a tím pádem i pocity jistoty (Lukeš, 2001). Cramer (2008) udává

následující charakteristiky, které jsou pro obranné mechanismy společné: jedná se o nevědomé mechanismy kognitivního charakteru, které podléhají vývoji, jsou součástí každodenního života, ve stresu se jejich účinky zvyšují a umožňují snížení úzkosti. Jejich působení souvisí i s dalšími nevědomými procesy, především s emocemi a jejich nadužívání může vést k psychopatologii.

V odborné literatuře bývají obranné mechanismy dále rozlišovány dle zralosti (srov. Skodol & Perry, 1993), přičemž např. Vaillant (2011) uvádí, že zralé obrany (např. sublimace, humor) mají lepší vliv na duševní zdraví než nezralé obrany (např. projekce), avšak i ty méně zralé obrany poslouží ke zklidnění jedince. Následující výčet obranných mechanismů dle Lukeše (2001) není vyčerpávající a v odborné literatuře nalezneme i diskuse o tom, zdali a jak moc jsou pro jedince tyto techniky prospěšné či nikoli. Obecně mohou být následující mechanismy považovány za vhodné při prožívání akutního stresu, neboť zabrání dezintegraci jedincovy osobnosti v ohrožení, avšak v dlouhodobém měřítku mohou být příčinou vzniku somatických onemocnění, sklonům k neřešení situace a odklonu od realistického náhledu na svět a své schopnosti.

Projekce je promítání vlastních vnitřních obsahů do druhých osob. Jedinec vychází z předpokladu, že jsou druzí lidé jako on a své vlastní kvality (motivy, vlastnosti, pocity) projektuje do okolí. Ke **kompenzaci** dochází ve chvíli, kdy jedinec pociťuje selhávání v určité oblasti svého života, a proto se snaží svou nevýhodu vyrovnat v oblasti jiné. Extrémním případem je **hyperkompenzace**, která je spojena se silnými pocity méněcennosti. **Sublimace** je úplné nahrazení či přeměna jedincova nedostatku či selhávání do jiné oblasti, která je společensky přijatelná. **Přesunem** se míní přesměrování emocí či přání k jinému objektu, než byl ten původní. **Racionalizace** je rozumové ospravedlnění důvodů sociálně neakceptovatelného jednání za důvody, které jsou společensky schvalované. **Popření** je stav spojený s tak silnými pocity úzkosti, že osoba odmítá vnímat realitu a připustit si možné ohrožení. Podobným stavem je **potlačení**, avšak v tomto obranném mechanismu dochází k vytěsnění nepříjemných vnitřních obsahů, které se však mohou objevit v jiné podobě. **Regrese** je stav, kdy stresová situace u jedince vede k reakcím typickým pro nižší vývojovou úroveň, tedy například pláči, panice, hledání ochrany a útěchy od ostatních. **Suprese** je vědomé nepřipomínání si určitých informací, které jedinci umožňuje odložit projevy úzkosti na vhodnější okamžik (Balcar, 1991). A v neposlední řadě **humor**, který umožňuje vyjádřit negativní emoce bez toho, aniž by byly negativně prožívány (Plháková, 2003).

3.4.2. Coping

Pro vědomý a aktivní způsob zvládnání nadlimitního či podlimitního stresu nebo zátěžových situací se využívá označení coping (Paulík, 2017). V odborné literatuře však nebylo dosaženo konsenzu, zda jsou copingové strategie pouze vědomé (srov. Parker & Endler, 1996), nebo nevědomé (srov. Lazarus a Folkman, 1984). Cramer (2002) uvádí, že oba přístupy slouží ke snížení negativních důsledků stresu a návratu k normálnímu fungování jedince. Také z toho důvodu bude v praktické části této bakalářské práce coping chápán dle definice Ulrichové (2012), která udává, že jde o proces zaměřený na zvládnutí stresové situace, který může zahrnovat i obranné mechanismy.

Zvládnání stresu je dynamický proces, v němž dochází k interakcím mezi člověkem a stresovou situací. Osoba disponuje určitými zdroji, možnostmi jednání, hodnotami a motivacemi, přičemž situace na druhou stranu osobu ovlivňuje a klade na ni určité požadavky a nároky (Křivohlavý, 2001).

Pojetí copingu může být rovněž rozdílně pojímáno v otázce, zda se jedná o stabilní dispozici, kterou jedinec uplatňuje poměrně fixně napříč časem, nebo zda se copingové strategie formují na základě konkrétní stresové situace (Kliment, 2014). Z tohoto hlediska mohou být copingové strategie rozlišeny na *dispoziční*, přičemž v tomto kontextu hovoříme spíše o copingových stylech, které vycházejí z osobnostních rysů jedince, a samotná stresová situace na ně nemá vysoký vliv (Urbanovská, 2012). Kliment (2014) dále hovoří o copingových strategiích *situačních*, které se odvíjejí od specifik situace. V neposlední řadě jsou rozlišovány *interakční* copingové strategie, které vycházejí z předpokladu, že se jedinec a situace navzájem ovlivňují.

3.4.2.1. Copingové strategie

Copingové strategie jsou kognitivní a zároveň behaviorální snahy zvládnout situaci, která je hodnocena jako zátěžová nebo snahy zvládnout chronické stresory, které jsou vnímány jako zatěžující či přesahující jedincovu schopnost adaptovat se (Carr, 2007).

Lazarus a Folkmanová rozdělili copingové strategie na: **zaměřené na emoce** (*emotion-focused coping*) a **zaměřené na problém** (*problem-focused coping*), které jedinec využívá na základě svého úsudku, zda se dá situace konstruktivně vyřešit, či nikoliv. Při využití strategií zaměřených na problém jedinec vynakládá úsilí na vyřešení problému či změnu tíživé situace pomocí získávání a využití potřebných informací, či změny svého chování. Strategie zaměřené na emoce jsou na rozdíl od strategií zaměřených na problém považovány za maladaptivní, neboť cílí na redukci a regulaci tíživých pocitů, které by jinak mohly vést k narušení jedincovy integrity a vztahů s druhými lidmi,

avšak neřeší příčinu těchto pocitů (Lazarus & Folkman, 1984). Z výzkumu, který provedli Hobfoll et al. (1994) vyplývá, že ženy častěji využívají copingové strategie zaměřené na emoce, zatímco muži raději vynakládají úsilí na řešení problému, s čímž jsou spojené copingové strategie zaměřené na řešení.

Roth a Cohen (1986) hovoří o copingu v souvislosti prožitých traumat a rozlišují strategie **přístupové** (*approach*) a **vyhýbavé** (*avoidance*) dle toho, zda se jedinec orientuje na aktivní řešení situace, nebo se jí spíše snaží vyhýbat či vypudit. Další možností rozdělení copingových strategií je **coping anticipační**, který souvisí s předvídáním stresogenní situace a uplatňováním postupů, které vzniku stresu zamezí v předstihu (Greenglass & Fiksenbaum, 2009).

Carver et al. (1989) na základě teoretického základu od Lazaruse a Folkmanové (1984) a navazujících empirických studií sestavili seznam dalších copingových strategií. **Aktivní coping** považují za proces, při kterém jedinec provádí jednotlivé kroky za účelem odstranit nebo obejít stresor či zmírnit jeho účinky. Toho docílí tím, že zahájí přímou akci, zvýší své úsilí a postupně se snaží situaci zvládnout. Tato strategie se velmi podobá strategii zaměřené na problém popsany Lazarusem a Folkmanovou (1984). V pojetí Carvera et al. (1989) se však vyskytují rozdíly, neboť strategie zaměřené na problém rozšiřují ještě o následující 3 strategie. **Plánování** je rozvažování postupů, které povedou k vyrovnání se stresorem. Zahrnuje vymýšlení plánu jednotlivých kroků a jejich podoby, které povedou k řešení problému. Dalším aspektem copingu zaměřeného na problém je jedincovo **omezení vnímání méně důležitých informací**, které by ho mohlo potenciálně rozptylovat, za účelem plného zaměření na aktuální výzvu. Další strategií je uplatňování **zdrženlivosti**, jež se projevuje jako čekání na vhodnou příležitost a neunáhlené jednání.

Hledání sociální opory je rovněž relevantní copingovou strategií, která je lidmi uplatňována ze dvou důvodů. Za prvé z instrumentálních důvodů – hledání pomoci, rady a informací – a za druhé z emocionálních důvodů jako hledání sympatií a porozumění. Tendence vyhledávat emocionální sociální podporu může být v tomto směru vnímána jako maladaptivní copingová strategie zaměřená na redukci úzkosti, avšak po jedincově nabytí podpory ze sociálního okolí, může vést k přesunu či návratu ke copingovým strategiím zaměřeným na problém. Jedinec však může hledat sociální oporu za účelem využití copingové strategie **ventilování** emocí, která není považována za příliš adaptivní, neboť může v jedinci vyvolat tendenci soustředit se pouze na nepříjemné pocity, které zažívá, což v dlouhodobém měřítku vede k problémům s přizpůsobením.

Další dvě strategie jsou za mnoha okolností považovány spíše za nefunkční. První z nich je **behaviorální neangažovanost**, kdy jedinec sníží nebo vzdá své úsilí při vypořádávání se se stresorem. Tato strategie má do jisté míry souvislost s bezmocí, která je spojená s očekáváním špatného výsledku zvládnutí. Další variací je **mentální neangažovanost**, která nastává ve chvíli, kdy podmínky znemožňují neangažovat se behaviorálně. Jedinec se v rámci mentální neangažovanosti duševně

odpojí prostřednictvím provozování různých aktivit, jako je například denní snění, útěk do spánku nebo sledování televize, za účelem odvést pozornost od stresoru nebo behaviorálního řešení problému. Jedná se o rozdílný způsob řešení oproti omezení vnímání méně důležitých informací.

Další strategií je **pozitivní reinterpretace stresoru a růst**, která je v pojetí Lazaruse a Folkmanové (1984) záležitostí maladaptivní strategie zaměřené na emoce. Carver et al. (1989) se však domnívají, že tato strategie nemusí nutně sloužit pouze ke snížení úzkosti, neboť pozitivní reinterpretace negativní zkušenosti může následně vést k jedincově zaměření na zvládnání problému. Další copingovou strategií je **popírání**, které je různými autory vzhledem k adaptaci či maladaptaci pojmáno různě³, avšak v tomto případě je operacionalizováno jako jedincovo odmítání akceptovat fakt, že stresor existuje, nebo jako jeho jednání způsobem, jako by stresor neexistoval. Opakem popírání je **přijetí**, přičemž je rovněž sporné, zda se jedná o adaptivní copingovou strategii či nikoli. Tato strategie je zvláště důležitá v momentě, kdy je nutné se situaci přizpůsobit, neboť stresor nelze snadno změnit⁴. Poslední copingovou strategií, kterou lze využít, je **obracení k náboženství**.

Janke a Erdmannová (2003) jsou autory dotazníku Strategie zvládnání stresu (SVF-78), ve kterém jsou v rámci 13 subtestů zjišťovány copingové strategie. Pro ucelenost teoretického pojetí copingových strategií bude v této bakalářské práci uveden jejich výčet. Mezi pozitivní copingové strategie je řazeno: **podhodnocení**, kdy se jedinec domnívá, že oproti ostatním zažívá nižší míru stresu, **odmítání viny**, kdy jedinec seznává, že zátěžová situace není jeho odpovědností, **odklon**, při kterém se jedinec odklání od zátěžových situací k těm, které stres nezpůsobují, **náhradní uspokojení**, při kterých se jedinec odklání k aktivitám směřujícím pozitivním směrem, **kontrola situace**, kdy jedinec analyzuje situaci, plánuje a zároveň situaci řeší, **kontrola reakcí**, při kterých se jedinec snaží mít své reakce pod kontrolou a **pozitivní sebeinstrukce**, v rámci níž si jedinec přisuzuje kompetence zátěžovou situaci zvládat. Mezi copingové strategie, které nelze jasně označit za negativní či pozitivní, patří **potřeba sociální opory** a **vyhýbání se** zátěžové situaci. Za negativní copingové strategie je považována **úniková tendence** jako snaha uniknout ze zátěžové situace, **perseverace**, tedy tendence ulpívat na myšlenkách o zátěžových situacích, **rezignace**, kdy se jedinec vzdá, a **sebeobviňování**, které se projevuje tendencemi jedince přepisovat vinu sobě.

Z vojenského prostředí můžeme zmínit výzkum Jianga et al. (2013), kteří zjišťovali rozdíly v copingu mezi ženami a muži u čínských vojenských důstojníků v intenzivním výcviku. Bylo zjištěno, že ženy častěji volily vyhýbavou copingovou strategii, než muži a z pozitivních stylů využívaly strategie zaměřené na řešení problémů, zatímco muži volili vyhledávání pomoci.

³ Například Wilson (1981) pojmá popírání jako užitečnou strategii sloužící k minimalizaci stresu. Naopak například Matthews et al. (1985) vnímají popírání jako možnou příčinu dalších problémů.

⁴ Přijetí se týká v primárním procesu hodnocení stresu akceptace existence stresoru. V sekundárním hodnocení přijetí souvisí s akceptací faktu, že jedinec nedisponuje aktivními strategiemi, pomocí nichž by se se stresem vypořádal (Křivohlavý, 2001).

Ze článku Kunčové a Kajanové (2018), které se zabývaly psychickou zátěží na zahraničních operacích z pohledu vojáků, mezi nimiž byly i ženy, vyplývá, že jako podpůrné faktory sloužily: pravidelný kontakt s rodinou, dobré vztahy v kolektivu, organizování volného času a možnost využití služeb kaplana či psychologa.

3.4.2.2. *Vybrané osobnostní charakteristiky související se zvládáním stresu v armádě*

Ke zvládání náročných situací přispívají i **osobnostní charakteristiky** jedince. Pro charakteristiku, která se vyznačuje tím, že jedinec jde vstříc těžkosti, se používá označení nezdolnost či odolnost, která může být pojímána z pohledu resilience a hardiness (Křivohlavý, 2001).

Resilience je konstrukt, který znamená udržení pozitivního přizpůsobení jednotlivce navzdory zkušenostem s nepříznivými podmínkami (Luthar et al., 2000). Dle Rahimi (1995) je resilience jevem, jenž vyplývá z přirozených adaptačních reakcí člověka, který při střetu s hrozbami zvyšuje svou schopnost tyto hrozby překonávat. Ze studie provedené na švýcarských vojácích ve výcviku vyplynulo, že vojáci, kteří sami sebe považovali za odolnější vykazovali i nižší míru vnímání stresu a úzkosti. Také zároveň dosahovali lepších vojenských výkonů (Sefidan et al., 2021).

Hardiness (Kobasa, 1979), neboli česky „tvrdość“, označuje soubor vnitřních charakteristik, které jedince predisponují k lepšímu zvládání zátěžových situací. Lidé, kteří disponují větší mírou tvrdosti, vidí svět jako zajímavý a smysluplný a aktivně se zapojují do okolního dění. Rovněž vykazují menší vzrušivost a méně intenzivní reakce na stresové podněty. Navíc se po uplynutí zátěžové situace lépe zotavují. Hystard et al. (2011) považují hardiness za osobnostní styl, který je vysoce relevantní pro vojenský výcvik a výběr uchazečů, neboť jsou jedinci kvůli této tendenci více připraveni učit se, rozvíjet své schopnosti a zvládat náročné a stresující události.

3.5. Možnosti řešení náročných situací v rámci armády

V Evropské unii je otázka genderové rovnosti jednou z priorit. V roce 2002 bylo vedoucí oddělení pro rovnost mužů a žen z Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, JUDr. Dagmar Zelenkovou, uvedeno, že se: „Armáda České republiky řadí mezi organizace a instituce, které v této oblasti nemají téměř žádné problémy“ (Jandová & Pavlíková, 2002, s. 1). Postavení žen v armádě je zakotveno v zákoně a mezi dokumenty, které zajišťují rovnoprávnost pohlaví, patří například Listina základních práv a svobod, Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen, Zákon číslo 198/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých

zákonů (tzv. antidiskriminační zákon) a vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice (Spolek VLČÍ MÁKY, 2021).

V rezortu Ministerstva obrany se stala jedním z nejužší postavených dokumentů Rezoluce č. 1325, Rady bezpečnosti Organizace spojených národů (OSN), O ženách, míru a bezpečnosti z roku 2000, která jako první vyžaduje respektování práv žen po všech stranách ozbrojených konfliktů. Tato rezoluce dále vyzývá k začlenění žen do všech činností národních armád. Další rezoluce OSN (č. 2538 z roku 2020) cílí na zvýšení počtu žen v mírových misích (Bednářová, 2022). Mezi aktuální rezortní opatření AČR bychom mohli zařadit např. vnitřní předpis – rozkaz ministra obrany č. 29 Prosazování principu rovnosti mužů a žen v působnosti ministerstva obrany, k němuž byla vydána i služební pomůcka Pers-51-1 Rovné zacházení s muži a ženami (Ministerstvo obrany České republiky, 2022).

Tato příručka slouží pro všechny příslušníky rezortu Ministerstva obrany a uvádí přesné vymezení základní terminologie (jako je přímá a nepřímá diskriminace z důvodu pohlaví, formy obtěžování, pojmy související s genderem atp.). Dále se zabývá prevencí, jakožto organizací vzdělávacích a výchovných aktivit, realizovaných vedoucími pracovníky. Také jsou zde uvedeny možné postupy při zjištění případů diskriminace. V příručce je rovněž uvedeno, že: „*Před podáním stížnosti na diskriminační jednání a chování se postižený zaměstnanec může nejdříve pokusit vyřešit problém neformálně,*“ tedy vysvětlit nevhodně jednající osobě, že je její chování vnímáno negativně (Ministerstvo obrany, 2011, s. 10). V praktické části této bakalářské práce je v kapitole 6.4. některými respondentkami tento postup při řešení náročných situací v rámci armády preferován.

Pro zjištění, zda se jedná o chování odpovídající znakům diskriminačního chování je předložen orientační test sestávající z otázek v následujícím znění, přičemž jsou-li všechny odpovědi zodpovězeny kladně, jedná se o diskriminační jednání.

1. Zachází se s jedním pohlavím méně výhodněji než s pohlavím opačným ve srovnatelné situaci?
2. Vzniká tímto jednáním újma na důstojnosti?
3. Dochází ke znevýhodnění z důvodu příslušnosti k pohlaví nebo v souvislosti s manželským a rodinným stavem nebo s povinnostmi k rodině?
4. Dochází k takovému jednání v pracovněprávním či služebně-právním vztahu či přístupu k zaměstnání a ke vzdělání?
5. Nelze jednání a chování odůvodnit oprávněným účelem a přiměřeností dosahování účelu?

Objekt diskriminačního jednání může požádat o pomoc formálně i neformálně, přičemž v příloze příručky Pers-51-1 jsou uvedena vybraná ustanovení souvisejících právních předpisů a přehled kontaktních orgánů pro rovné příležitosti žen a mužů v rezortu MO, tedy např. na psychologickou,

duchovní a právní službu (Ministerstvo obrany, 2011, s. 10–22).

Dle § 153, zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů, může voják písemně podat žádost či stížnost nadřízenému či služebnímu orgánu, přičemž stížnost nesmí být vyřizována nadřízeným, vůči kterému je podána. Tato stížnost musí být vyřízena během 30 dnů a pokud je shledána alespoň z části za důvodnou, musí být nadřízenými bezodkladně učiněna opatření k nápravě.

V příručce Pers-51-1 je rovněž uvedeno, že při prošetřování je nutné: „zamezit případnému nepříznivému zacházení, postihu nebo znevýhodnění jako následku domáhání se svých práv.“ Pokud je zjištěno, že došlo k porušení práv plynoucích z práva na rovné zacházení nebo k diskriminaci na základě pohlaví, má postižená osoba právo domáhat se upuštění od diskriminace, odstranění jejích následků a případného zadostiučinění (náhrada nemajetkové újmy.). Došlo-li k diskriminačnímu chování na vojenském cvičení, má služební orgán s kázeňskou pravomocí povinnost toto chování řešit jako kázeňský přestupek (Ministerstvo obrany, 2011, s. 11–13).

Hřebíček (2006) se ve svém výzkumu zabýval i otázkou, zda by měla být zavedena opatření na zlepšení postavení žen v armádě, přičemž respondentky toto hledisko spíše nedokázaly posoudit, tj. nebyly pro zavedení opatření ani proti němu. Nadpoloviční většina žen se domnívá, že je tématu sexuálního obtěžování v armádě věnována dostatečná pozornost, avšak čtvrtina dotazovaných se domnívá, že je tato problematika naopak podceňována.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Cíle práce

Cílem výzkumu je deskripce náročných situací týkajících se žen v AZ AČR. Výzkum realizovaný v této bakalářské práci přináší bližší informace o tom, jaké situace vojákyně v AZ považují za náročné, jaké emoce v nich tyto situace vyvolávají, jak vojákyně AZ na tyto situace reagují a jaké copingové strategie využívají k vyrovnávání se s nimi. Dalším zkoumaným okruhem je řešení náročných situací v armádě. V oboru psychologie je toto téma důležité zejména v oblasti vojenské psychologie.

K tomuto tématu v současnosti v českém prostředí neexistuje mnoho výzkumů a ty, které existují se problematice náročných situací věnují spíše okrajově, a navíc v oblasti profesionálních vojáků. Proto by výsledky mého výzkumu mohly posloužit také k případné komparaci s jiným výzkumným souborem (například muži v AZ či profesionálními vojákyněmi).

Téma náročných situací žen v aktivní záloze AČR bylo pro potřeby práce rozčleněno do čtyř výzkumných otázek, jež byly stanoveny následovně:

VO1: Jaké situace uvádějí vojákyně AZ AČR jako náročné na základě svého pohlaví?

VO2: Jak vojákyně v AZ reagují na tyto náročné situace?

VO3: Jaké copingové strategie využívají vojákyně AZ při náročných situacích?

VO4: Jaké možnosti řešení spatřují vojákyně AZ v současné době v rámci armády?

5 Metoda

Práce využívá kvalitativní výzkumnou strategii na úrovni metody sběru dat i následné analýzy. Sběr dat proběhl prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s vojákyněmi v aktivní záloze.

Z hlediska cíle výzkumu se jednalo o zmapování situací, které ženy v aktivní záloze vnímají jako náročné, jejich reakcí na takové situace, využití copingových strategií a zjištění možných řešení v rámci armády.

V tomto typu polostrukturovaného rozhovoru není nutné zachovat pořadí a formulaci otázek, které jsou však formulovány tak, aby neohraničovaly možnosti odpovědí a aby naváděly k podrobnějšímu vysvětlování vlastních názorů a zkušeností respondentů. Jednotlivé otázky v rozhovoru se zaměřují na rozpoznání náročných situací u žen v AZ, v další části rozhovoru se blíže zaměřují na emoční prožívání náročných situací, reakce na ně a praxi využití možností řešení v rámci armády. Soubor otázek je uveden v příloze č. 2.

5.1. Výzkumný soubor

Výběr vzorku byl realizovaný záměrným výběrem, posléze byly respondentky získávány i pomocí lavinového výběru. Výběr byl zaměřen na vojákyně, které absolvovaly vojenský výcvik, byly zařazeny v aktivní záloze a měly za sebou alespoň jedno cvičení při svém útvaru AZ, nebo na vojákyně, které byly aktivními členkami AZ (tj. absolvovaly minimálně jedno cvičení), ale v současné době nejsou členkami aktivní zálohy.

Výzkumný vzorek v mém výzkumu se skládá z devíti respondentek ve věku 22–43 let. Vzorek je poměrně heterogenní, neboť jsou v něm zastoupeny: aktivní vojákyně v AZ (tři), přičemž jedna z nich pozastavila službu kvůli mateřské dovolené, vojákyně, které do AZ přešla z profesního poměru vojáka z povolání (dvě), a bývalé vojákyně AZ, které se z AZ přesunuly do profesionální armády (tři) či do civilu (dvě).

Tabulka 1: Základní informace o respondentkách

	Barbora	Simona	Dana	Erika	Josefína	Gábina	Helena	Iveta	Jitka
Věk	22	43	31	36	42	32	29	28	31
Délka služby v AZ	1,5 roku	12+ let	3 roky	7+ let	4 roky	8 let	3 roky	7 měsíců	4 roky
V současnosti ⁵	VZP	záloha	záloha	AZ přerušeno	AZ	záloha	záloha	VZP	AZ

5.2. Výzkumný postup a etika výzkumu

Sběr dat byl distribuován především prostřednictvím osobních a online setkání v průběhu roku 2022 a začátku roku 2023. V případech osobního setkání bylo místo realizace rozhovorů vybíráno respondentkami a symbolickou odměnou jim byla drobná bonboniéra či zaplacená útrata v kavárně.

Etická stránka sběru dat byla zabezpečena pomocí informovaného souhlasu (viz příloha č. 1), který byl respondentkám přečten před začátkem nahrávání, přičemž každá nahrávka začíná tím, že respondentka souhlasí s obsahem informovaného souhlasu. V rámci informovaného souhlasu se výzkumník zavazuje k zachování důvěrných informací poskytnutých respondentkami v tajnosti a ubezpečuje, že nebudou zveřejněna žádná data, jež by umožnila čtenáři účastnice identifikovat.

⁵ Ve chvíli, kdy voják nevykonává vojenskou činnou službu a má branou povinnost, je takový voják dle § 1 odst. 8 zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění pozdějších předpisů, vojákem v záloze. To znamená, že v tabulce jsou ženy, které opustily aktivní zálohu do civilu označeny jako záloha. Vojákyně, které byly v aktivní záloze a nyní jsou vojákyněmi z povolání jsou označeny jako VZP a pro vojákyně, které jsou v současnosti příslušnicemi aktivní zálohy, je použita zkratka AZ.

Z tohoto důvodu musela být některá data (přiřazení k určité jednotce AZ, jména, současná a bývalá zaměstnání) po předchozí domluvě s respondentkami přeformulována do obecnější podoby.

5.3. Analýza dat

Pro vyhodnocení dat byla nutná transkripce rozhovorů. Následně byla základní témata opatřena kódy metodou tužka–papír, již jsem zvolila pro subjektivně větší přehlednost a pružnost zpracování dat (ukázka kódování je předložena v příloze č. 4). Po otevřeném kódování proběhlo rozřazení do jednotlivých kategorií v počítačovém programu Excel, přičemž byly postihovány vztahy mezi kategoriemi, a následně byly výsledky předloženy pomocí techniky „vyložení karet“, tedy přeuvyprávění získaných kategorií a subkategorií. Přehled kódů a kategorií jednotlivých respondentek je k dispozici v příloze č. 5.

6. Výsledky

V následující kapitole budou představeny výsledky výzkumu, dle jednotlivých výzkumných otázek.

6.1. VO1: Jaké situace uvádějí vojákyně AZ AČR jako náročné na základě svého pohlaví?

Z důvodu přehlednosti bylo nutné data roztrždit do subkategorií: (a) náročné situace, které vojákyně AZ prožily; (b) situace, které vojákyně AZ považují za potenciálně náročné, a (c) situace, které jsou genderově nespecificky náročné, tedy nejsou nutně vázané na pohlaví vojáka.

6.1.1. Náročné situace, které vojákyně AZ zažily

Následující výčet obsahuje situace, s nimiž mají vojákyně vlastní zkušenosti a explicitně je vnímají jako náročné na základě svého pohlaví. Tyto náročné situace byly rozřazeny do kategorií: *Tělesná sféra, Verbální projevy, Problémy s nadřizenými a Ostatní*. Přes to, že byly rozhovory vedeny s devíti respondentkami, jedna z nich negovala, že by za svou kariéru prožila situaci, kterou by považovala za náročnou, přičemž její výpovědi reflektuje až oblast potenciálně náročných situací. Jedná se o respondentku nejstarší a v aktivní záloze nejdéle sloužící.

Tělesná sféra

První oblast náročných situací, kterou se budu zabývat, se týká tělesné, tedy biologické, fyziologické a morfologické sféry. Lidské tělo mužů a žen se liší a společnost je tomuto faktu poměrně přizpůsobena, avšak u čtyř respondentek, které hovoří z vlastní zkušenosti, si můžeme povšimnout tendence tuto problematiku vnímat jako náročnou v armádním prostředí v období vojenského cvičení AZ.

Každá z těchto čtyř respondentek prožila náročnou situaci v rámci zvládnání menstruace při vojenském cvičení, přičemž tři z nich hovoří o náročnosti zvládnání menstruace v kontextu snížených hygienických možností v průběhu vojenských cvičení. Jedna navíc dodává vysvětlení náročnosti ve snížení fyzického výkonu a kognitivních funkcí: „(...) [když menstruace nastane,] točí se mi hlava a nejsem tak jako rychlá a připadám si jako nepozorná docela.“ (Jitka)

V rámci morfologie ženského těla uvádějí dvě respondentky jako problematické vykonávání potřeby, neboť ve vojenském prostředí nemusí být vždy čas dojít si na záchod, což s sebou může přinést rizika dehydratace a zdravotních problémů.

„Mně se docela stávalo, že jsem třeba nepila, protože jsem se bála pak zajít na záchod, pak už nebyl čas zajít na záchod, a tak jsem prostě nepila a byla jsem trochu dehydratovaná. A kluci, že jo, ti vystrčí a můžou už vykonat potřebu všude.“ (Dana)

O hledisku fyzické zdatnosti hovoří jedna respondentka, která považovala za náročné nošení

nadměrných břemen: „(...) *taky jsem tam tahala těžké bedny s puškami a jako nic moc, když jedna puška váží 5 kg a bylo jich tam 10*“ (Gábina). Odpovědi dalších respondentek, co se týče fyzického zvládnání, jsou reflektovány v následujících kapitolách (viz kap. 6.1.2. a 6.1.3.).

Ženám v armádě je povolena jiná úprava vnějšího vzhledu než mužům, s čímž souvisí i úprava vlasů. Vojákyním je povoleno nosit rozpuštěné vlasy, pokud nepřesahují spodní hranu límce uniformy, avšak při výcviku je nutné mít vlasy upraveny tak, aby nepřekážely v provádění činnosti a zároveň bylo vyloučeno jejich uvolnění. K tomuto účelu jsou povoleny různé doplňky jako gumičky, sponky, skřípce a další. Jedna respondentka uvádí, že při nácvicích obrany proti zbraním hromadného ničení docházelo k bolestivým momentům, souvisejícím s nasazováním a snímáním chemické masky: „(...) *když jsme například nacvičovali s plynovou maskou, tak musím říct, že to extrémně bolelo a tahalo*“ (Helena).

Jedna respondentka uvádí jako náročné převlékání do suchého prádla: „(...) *a smáli se tomu. Já jsem se tomu prostě moc nesmála, protože bylo fakt nepříjemný se převlékat do suchého oblečení.*“ (Jitka), s čímž souvisela nevyžádaná pozornost přihlízejících mužů. Tato problematika z pohledu dalších žen je dále rozvedena níže v kapitole 6.1.2.1. Náročné situace, které vojákyně zažily, ale nepovažují je za náročné.

Verbální projevy

Další oblast se týká nepříjemných verbálních projevů vůči ženám v aktivní záloze, se kterými se setkaly tři respondentky. Pokud není uvedeno jinak, jedná se o narážky či poznámky ze strany kolegů z AZ, které respondentky vnímaly jako nepříjemné. Jedna z respondentek udává, že se setkala s obecně sexistickými narážkami. „*Co si budeme povídat, sexuální narážky nebo prostě ,přišla další ženská, jo, tak ta toho moc umět nebude’, a tak.*“ (Gábina)

Z předchozího tvrzení rovněž vycházejí narážky, které reflektují dojem kolegů v AZ, že vojákyně nedisponují dostatečným množstvím schopností či dovedností pro službu v armádě: „*Jo, tam se dá říct, že to bylo právě ohledně těch zkušeností. Jo, že prostě jsme měli jít na nějaký pochod nebo přesun, jak to nazvat, a kluci si tam ze mě dělali srandu, že prostě nemám takový zkušenosti.*“ (Iveta). Tyto narážky byly tedy vnímány jako náročná situace pro dvě respondentky.

S názorem, že žena do armády nepatří (např.: „*Vy nemáte v té armádě co dělat*“, „*Jsi ženská, neměla bys tady být*“, „*Vezmi si do ruky vařečku a běž se tamhle učit vařit*“), se setkaly tytéž tři respondentky, přičemž jedna uvádí, že si tento názor vyslechla od kolegů v AZ, a dvě uvádějí, že se s tímto názorem setkaly ze strany nadřízených.

„(...) *někteří instruktoři prostě přistupují k těm ženám prostě jinak. (...) No, dávaj’ najevo, že prostě ta žena je taková slabší, není to chlap. A jsou prostě u armády chlapi, který ty ženský tam nechťej’, nesouhlasí s tím, že by ženská měla být u armády.*“ (Iveta)

Problémy s nadřízenými

Problémy s nadřízeným uvedly tři respondentky, přičemž se vždy jednalo o nadřízené, se kterými byly v interakci před zařazením na svůj útvar v aktivní záloze. Dohromady dvě z respondentek uvedly, že se setkaly s nepříjemnými návrhy se sexuálním záměrem. Jedna z nich svou situaci popsala takto: „(...) jeden instruktor chtěl, abych s ním šla, že i zaplatí (...).“ (Erika)

Druhá z respondentek svou situaci popisuje podrobněji, přičemž se domnívá, že zažila sexuální obtěžování, což zahrnovalo vynucování setkání bez možnosti odejít, návrhy se sexuálním záměrem, vyžadování diskrétnosti a netaktní a neprofesionální chování, včetně tykání.

„Začínalo to tím, že první mi začal tykat, což ostatním nedělal, nechával si třeba otočit celou četu, aby si mě převzal k sobě, že mě třeba chtěl obejmout, zavíral si mě do kuchyňky, kde se mnou chtěl komunikovat, a pořád mě zval na víkendy, ať tu s ním zůstanu. Nejhorší to bylo před dokončením výcviku, kdy měly být zkoušky. Tam jsem se bála, že, samozřejmě, když budu hodně protestovat nebo, když to na něj řeknu, tak zkoušky nezakončím úspěšně. (...) A vlastně chtěl, ať to nikomu neříkám, jak se ke mně chová (...).“ (Jitka)

Třetí respondentka označila náročnou situaci, kterou zažila, jako šikanu, přičemž dle jejího dojmu byla tato situace založena na základě jejího pohlaví a přiděleného hodnostního zařazení. Projevy takové situace byly následující: konstantní zaměření nadřízeného na informantku a opakované vyhledávání chyb, jejichž následkem bylo udělování nepřiměřených trestů či výhrůžek, přičemž nadřízený vyžadoval ohledně trestů diskrétnost. Dále škodolibé jednání a sexistické narážky.

„No, tak jednak každou chybu on vysloveně čekal, když mi čouhal vlásek nebo knoflík nebo cokoli vysloveně na mě nastartovaný, (...) to mi řekl, že jestli mi tady bude koukat vlásek, tak mě ostříhá dohola, třeba. (...) No, a on měl ještě takový systém místo těch bodů, jak se normálně dávaly, když si něco neměla, tak on dával [závaží] do batohu, osmikilové. Nesměli jsme to jako nikde říkat (...) Pak mi vadilo po tom úrazu to, že se na mě zaměřuje, protože mi zhoršoval cíleně úraz, (...) pak mi něco řekl, že on si vždycky všimnul toho, že mám hezký zadek (...).“ (Josefína)

Ostatní

Jedna z respondentek se setkala s náročnou situací ze strany svého partnera, který nesouhlasil s tím, aby se účastnila vojenských cvičení AZ, neboť, dle slov respondentky, přejal názor svých spolupracovníků v profesionální armádě, kteří měli na ženy v armádě pohlízet jako na „matrace“.

„No, jediný problém, tak to byl můj bývalý přítel, tak to jemu se to nelíbilo, jako že jdu do armády, i když on tam sám šel. (...) Předtím než nastoupil do armády, tak to bylo v pohodě, ale když nastoupil, tak zjistil, co to znamená, co se říká v armádě o ženských, že jsou to matrace a souloží s chlapama.“ (Barbora)

Poslední situací z výčtu zjištěných náročných situací, kterou zažila jedna respondentka, bylo nevyžádané kontaktování ze strany jednoho kolegy z AZ: „(...) *nemám ráda, když pak mě kontaktuje kolega a chce se vehementně o něčem bavit, a už tam jsou nějaký náznaky (...).*“ (Gábina)

6.1.2. Potenciálně náročné situace

V následujícím textu budou shrnuty na pohlaví závislé náročné situace, které respondentky zažily, avšak zvládly se s nimi vypořádat pomocí svých zvládacích mechanismů, což by se nemuselo zdařit jiným vojákyním AZ. Dále také náročné situace, které vojákyně samy nezažily, sestávající z obav a domněnek, co by dle nich mohlo být náročné na základě jejich úsudku či informací, které o dané problematice zaznamenaly z vnějších zdrojů.

6.1.2.1. Situace, které vojákyně zažily, ale nepovažují je za náročné

Na náročné situace se nyní podíváme znovu, tentokrát optikou jejich zvládnutí, respektive optikou toho, že jim respondentkami nebyla věnována taková důležitost. Oproti výše uvedeným kategoriím se ve fyzické sféře respondentky vyjadřují pouze o fyzické náročnosti a společném ubytování. Verbální projevy jsou rozšířeny o další potenciálně náročné výroky na účet žen. Za potenciálně náročný problém s nadřazeným je zmíněn pouze odstup nadřazeného vůči ženám. Z ostatních potenciálně náročných situací, které vojákyně zažily je zmíněna zjištěná pomoc od mužů, nepochopení od civilního okolí a možné výčitky kolegů v AZ vůči respondentce, která odešla na mateřskou dovolenou.

Tělesná sféra

O možnosti, že by zvládnutí fyzických nároků mohlo být pro ženu náročné, hovoří čtyři respondentky. Dvě z nich udávají, že se ženy těžko vyrovnávají mužům ve fyzických aktivitách, a zbylé dvě respondentky se shodují v tom, že jsou s tímto obecným faktem smířeny: „(...) *co se fyzický síly týče, tak se s chlapama srovnávat úplně nemůže, pokud nejsme vyloženě nějaký kulturistky (...).*“ (Jitka).

Jako potenciálně náročné zmiňuje pět respondentek sdílené ubytování a sociální prostory v rámci cvičení AZ, avšak, jak bylo zmíněno výše, převlékání mezi mužskými kolegy vnímala jako náročné pouze jedna.

„*Kdyby tady byla nějaká vyloženě feministka, tak třeba jí vadí hodně věcí. Já taky... nevím – že musí spát ve společné místnosti s chlapama a kdoví co ještě, možná jo.*“ (Dana)

Verbální projevy

Z nepříjemných verbálních projevů, se kterými se setkalo šest respondentek, ale zvládlo se s nimi vyrovnat, zmiňuje vždy jedna: vtipy na menstruaci, obecně pomluvy, narážky na to, že je daná vojákyňe „upejpavá“ v jídle, oslovení pomocí hodnosti skloněné do ženského tvaru (tzn. např. vojínka) a projevy podezřívavosti od mužských kolegů, když respondentka vstupovala do AZ. Poslední respondentka z tohoto výčtu zmiňuje problematiku nálepkování, přičemž se domnívá, že ženy s dominujícími maskulinními rysy nejsou, na rozdíl od žen s dominujícími femininními rysy, pojmány jako potenciální sexuální partnerky.

„Tak myslím, že je to hlavně spojené s nálepkováním s tím, že buď se na ženu dívá jako na nějakou mužatku, která má zvládnout všechno (...), takový ty holky, který hodně posilují, hodně běhají a už se na ně pořádně nepohlíží jako na to křehké pohlaví, ale jako spíš jako toho parťáka, který není zrovna atraktivní sexuální cíl (...) nebo často čelí sexuálnímu obtěžování, takže tady tomuhle je ženská vystavena nejvíc.“ (Jitka)

Potenciálně náročný pro některé ženy může být dle tří respondentek humor, který se vyskytuje v mužském prostředí. Například Josefína říká: *„(...) když je ta holčina, já ani nechci říkat, citlivější, protože to není citlivější, že ona nemá ráda tenhle humor, ale prostě do tohoto prostředí to tak nějak, víš, jako patří.“*

Problém s nadřízeným

Respondentka Iveta považuje za potenciálně náročnou situaci, kdy její nadřízený odmítal být sám se ženou v jedné místnosti nebo jí pomáhat v situacích, kdy by mělo dojít k tělesnému kontaktu. Toto chování si vysvětlovala tvrzením, že byl daný nadřízený v minulosti nařknut ze sexuálního obtěžování, a proto si v současnosti drží odstup: *„(...) pamatují si, že vlastně dvě kolegyně se šly zeptat instruktora na střelby, co jsme měli, na nějaké věci, a ten se jim omluvil, že s nimi mluvit nebude, ať zajdou ještě za nějakým z instruktorů a přijdou s ním, že se tam setkal s nějakým obviněním, sexuálním obtěžováním (...).“ (Iveta).*

Ostatní

Dalšími potenciálně náročnými situacemi může být dle tří respondentek nepochopení služby žen v AZ v civilním prostředí, přičemž dvě se s projevy nesouhlasu setkaly ze strany rodinných příslušníků a jedna z nich navíc i ze strany spolupracovníků v civilním zaměstnání. Třetí respondentka zažila narážky od civilních osob, týkající se předsudků, že ženy v armádě pouze souloží.

Další z respondentek hovoří o chování mužů, kteří pomáhají vojákyňám s očekáváním reciprocitu: *„(...) pomáhají trochu zjištěně, že si myslí, že potom dostanou za to hubičku nebo tak nebo nějakou přízeň té holky.“ (Dana)*

V neposlední řadě, jedna z respondentek zmiňuje, že se domnívá, že vůči ní někteří z mužských kolegů pociťují zlobu, neboť se svou velitelskou funkcí odešla na mateřskou dovolenou: „*No, samozřejmě je to [odchod na mateřskou] naštvalo, protože ono je tam málo pozic nebo funkcí, jako jsou velitel družstva nebo velitel čety, je tam prostě nedostatek. (...) takže z toho jsem to vyzorovala, ale je to domněnka.*“ (Erika).

6.1.2.2. *Náročné situace, které nevycházejí z osobních zkušeností respondentek*

V následující podkapitole budou rozlišeny náročné situace, které respondentky považují za potenciálně náročné, avšak osobně žádnou z nich nezažily. Může se jednat o situace, které se nevztahovaly přímo k jejich osobě, děly se například jejich kolegyním nebo se respondentky o těchto situacích dozvěděly z vnějších zdrojů, s čímž mohou souviset i jejich obavy.

Z tělesného hlediska se objevují obavy z fyzické náročnosti a menstruace, přičemž náročnost zvládnutí menstruace je zde uváděna i v souvislosti s nepříjemnými verbálními projevy, které se však v této kapitole objevují zejména v kontextu sexistických narážek. Mezi potenciálně náročnými problémy s nadřízenými je v této podkapitole zařazeno zneužití autority, nevyžádaný kontakt, návrhy se sexuálním záměrem, fyzické doteky a problémy vzniklé kvůli poměru s nadřízeným. Do situací nezařazených pod specifické kategorie patří obavy z předsudků a naschválů. Dále nevyžádaný tělesný kontakt, znásilnění a názory mužů, kteří nesouhlasí s přijetím žen do speciálních jednotek.

Tělesná sféra

S obavami před vstupem do armády se potýkaly čtyři respondentky, přičemž všechny z nich pochybovaly o tom, zda budou schopny zvládnout fyzickou náročnost vojenského prostředí. Jedna také vyjádřila obavy ze zvládnutí menstruace. Dvě respondentky rovněž zmiňují menstruaci, avšak v souvislosti s nepochopením některých mužských kolegů: „*Třeba vím, že když mají ženské svoje dny, tak to tam bylo rozdělené, že některý byly výborný, že to vzali, a pak byli chlapi, který si z toho dost dělali srandu s tím, že to není nemoc, že jsme stejně vojáci a tak dále, tak to může být pro holky nepříjemné.*“ (Josefína)

Verbální projevy

Dle pěti respondentek mohou být ženy v aktivní záloze vystaveny nepříjemným verbálním projevům ze strany mužů. Tři respondentky se domnívají, že vojákyně mohou být terčem obecně sexistických poznámek. Respondentka Simona navíc udává, že toto riziko může být zvýšeno především u nově zařazených žen na útvaru: „*(...) mě brali jako kamarádku, tak si to [narážky] nedovolili, ale jak*

nevěděli s téma novejma, tak tam si to dovolili (...).“

Jiné dvě respondentky specificky uvádějí, že v armádním prostředí mohou být vojákyně označovány jako „matrace“: *„Jasně, všichni se zasmějeme na téma sex v armádě, je to logický, ale není to spojené s tím, že prostě ženská by byla matračka, což si spousta lidí myslí.“* (Jitka), což je téma, které bylo v jiném kontextu zmíněno již dříve (viz kap. 6.1.).

Problémy s nadřízenými

Dvě respondentky zmiňují možnost, že by nadřízený mohl zneužít svou autoritu, přičemž Iveta udává možnost nevyžádaného kontaktování podřízených žen: *„(...) myslím si, že se to třeba i stávat může, že třeba někteří instruktoři asi toho svého postavení i zneužívají. Víím, že se tam řešilo, že někteří instruktoři vypisovali vlastně holčínám v základním výcviku“.* Josefína zmiňuje návrhy se sexuálním záměrem a fyzické doteky: *„Takže, nějaký dotyky, víím, že [nadřízení] měli i nějaké návrhy, nebo takhle. Mi to řekly, nebo jsme se to takhle dozvěděly v té skupině, co říkaly ty holky.“*

Jedna respondentka zmiňuje jako rizikovou situaci, když má vojákyně poměr se svým nadřízeným, neboť pro ni může být následně obtížné daného jedince odmítnout, a pokud ho odmítne, může se setkat s tím, že s ním z jeho strany může být hrubě zacházeno, mohou o ní být šířeny citlivé informace a může být vyloučena z kolektivu.

„No, já si myslím, že pak jestliže by to ten onen chtěl opakovaně a ona by řekla „ne“ nebo že to byla prostě chyba, tak jí to dá nějakým způsobem sežrat, ať už jako nějaká větší zátěž nebo prostě nějaké hrubé jednání nebo takhle (...) a pak to rozhlásí na celém útvaru, oni myslí to a to, tak to jako špatný.“ (Gábina)

Ostatní

Tři respondentky vyjádřily obavy z předsudků svých budoucích kolegů. Tyto obavy byly reflektovány například takto: *„(...) fakt jsem se bála, jak na mě budou pohlížet vlastně na rotě, kam budu spadat v té záloze (...).“* (Jitka) A dále jednou v souvislosti s obavami z naschválů ze strany mužů takto: *„Tak určitě na jednu stranu jsem si říkala, že se tam určitě najdou nějaký chlapi, kteří budou mít tadyty předsudky vůči ženskejím. Že je tam budou nějakým způsobem podkopávat, podrážet jim nohy.“* (Iveta)

Dvě respondentky se domnívají, že může dojít k nevyžádaným tělesným dotykům od kolegů v AZ a jedna zmiňuje i riziko znásilnění: *„Kdo ví, třeba byl nějaký případ znásilnění, ale to je určitě všude. Já nevím, fakt sama, mně se nic takového nestalo.“* (Dana)

Rovněž dvě respondentky vyslechly názory vojáků–mužů, že ženy nepatří do speciálních jednotek. Dana hovoří o diskriminaci z důvodu předpojatosti: *„Vím, že prostě ten chlap jako pohrdavě se o ní vyjadřoval v tom smyslu, že ženská musí znát svoje limity, a ona se snažila nacpat někam,*

kam očividně bylo pro ni trochu, bylo víc náročné než pro ty chlapy“. Heleně k tomuto názoru na ženy byla předložena i určitá vysvětlení: „(...) [nadřizený vysvětloval], že by nevezal ženu do takovýchhle týmů právě proto, že je tam práce, kdy několik dní fakt ležíte v lese a jako je to hodně náročné. Takže pak, když přijdou třeba měsíčky, tak si absolutně nedokážu představit, jak by tohle někdo jako dělal. I naopak, oni jsou dobře vycvičený a cítí velmi dobře, a že ženy specificky voní, a že i z těch bezpečnostních důvodů nechtěli do party, protože by to mohlo ohrozit potom celý tým.“

6.1.3. Genderově nespécificky náročné situace

Poslední oblastí, kterou se zaobírá mapování náročných situací u žen v AZ, jsou situace odpovídající kritériím obou předchozích oblastí, tedy vojákyne je zažily a považují je za náročné, nebo je zažily a za náročné je nepovažují, či je považují za potenciálně náročné, avšak tyto situace nejsou nutně vázané na ženské pohlaví, tj. mohou nastat jak u mužů, tak u žen. K tomu jsou přidány i faktory mající vliv na zvládnání náročných situací a genderově nespécifické obavy. Subkategorie jednotlivých genderově nespécifických situací jsou rozšířeny o psychickou sféru a genderové role a vztahy v rámci jednotky AZ.

Obavy

Sedm respondentek v mém vzorku vyjádřilo genderově nespécifické obavy. Tři respondentky zmiňovaly obavy z toho, jaké lidi na útvaru potkají a dvě se obávaly toho, že nevěděly, jak bude cvičení AZ probíhat: „Spíš z toho, že tam jsou lidi různého věku, zaměstnání, takhle. Takže se to skloubí dohromady a jak to bude probíhat, že jo. V každý první práci má člověk strach, že jo. Takže jenom z toho, jaký bude průběh dne.“ (Simona)

Jedna respondentka vyjádřila pochybnosti o tom, zda ji vojenské prostředí bude bavit: „Hm, že to třeba bude takový svět, který mě nebude úplně tak moc bavit. Těch zbraní a toho všeho, že jsem poprvé, když nám přinesli ten kvér ukázat, tu zbraň, ty samopaly a tak. Tak prostě, já jsem si říkala: „Kam jsem to vlezla?“ Ale pak mě to začalo hrozně bavit a pak vlastně jsem úplně ztratila tyhle obavy, takže tak.“ (Dana)

Dvě respondentky zmínily obavy ze špatného počasí a následného onemocnění. Například Barbora říká: „Tam šlo o to, že jak jsem měla cvičení vlastně v únoru, a to byly zrovna ty velké mrazy. (...) Jo, takže jsem se bála, že to pak odmarodím.“

Obavy z vlastní nezkušenosti vyjádřily dvě respondentky, přičemž jedna z nich udává i strach z toho, že budou nezkušení ostatní jedinci, čímž by ji například při střelbách mohli ohrozit.

„Hm, tak já jsem třeba jako u těch záloh nebo takhle, jsem vždycky jako měla obavy ze

střeleb, jo. Jakože, jsou tam nezkušený prostě lidi, jo. (...) takže to jako jsem se vždycky obávala o svůj život. Ne že já bych něco udělala špatně, ale ti ostatní a pak jako že jsem, jak člověk jezdil jenom jednou za čas na ty cvičení, tak neměl prostě zmáklou tu rozborku, sborku, jo, tu manipulaci se zbraní všeobecně.“ (Gábina)

Jednotlivé genderově nespecificky náročné situace

Psychická sféra

Psychickou náročnost v rámci aktivní zálohy zmiňuje pět respondentek, přičemž 3 z nich hovoří o určité formě distresu. Jako ovlivňující faktor je rovněž čtyřmi respondentkami zmiňována únava: *„(...) podle mě, po té psychické stránce je to náročný, že člověk nespí, je unavený z té zátěže fyzický (...).“ (Erika)*

Další faktory, které ovlivňují psychickou náročnost, jsou respondentkami individuálně označeny jako: „ponorka“, která nastává ve chvíli, kdy jedinec tráví se stejnými lidmi příliš času, vybočení z komfortní zóny a osobnostní charakteristika – plachost.

Tělesná sféra

Fyzickou náročnost, jež byla uváděna jako obecná pro obě pohlaví, zmínily tři respondentky. Například Erika říká: *„Byly asi jenom fyzické, ale to asi každý. A co se týče toho, že jsem žena, tak to ne, to bylo v pořádku.“* Ovlivňujícími faktory pro fyzickou zátěž byly dvěma respondentkami uvedeny úraz a věk a jednou další respondentkou strach z výšek.

Verbální projevy

Nepříjemné verbální projevy byly u dvou respondentek zařazeny do kategorie genderově nespecificky náročných situací, neboť se dle daných respondentek jednalo o verbální projevy vyjadřované jak muži, tak ženami. Například Dana uvádí: *„Prostě se to tak děje, že občas se chlapi pohrdavě vyjadřují o ženských, ale i naopak.“*

Problémy s nadřízenými

Dvě respondentky uvedly, že některým lidem nemusí vyhovovat autoritativní přístup nadřízených.

„(...) někdo má třeba problém s autoritama, ačkoli armáda o tom je (...).“ (Gábina)

Genderové role a vztahy

Další z genderově nespecificky náročných situací je názor tří respondentek na potenciálně negativní vliv, který mohou mít ženy na mužský kolektiv. Tato situace je do této subkategorie zařazena, neboť změna mužského chování nemusí být v důsledku příjemná mužům, ale ani ženám, které svou

přítomností tuto změnu vyvolat nechtěly. Ve dvou případech je mužské chování ve chvíli, kdy je přítomna žena, připodobňováno k chování drůbeže: „(...) ženská v kolektivu chlapů, kór když je tam třeba sama, tak ti chlapi se chovají prostě jak kohouti na smetišti (...).“ (Iveta), přičemž dále je specifikováno jako méně přirozené a více soutěživé s tendencí se předvádět, avšak na druhou stranu také slušnější.

„(...) ve spoustě rotách třeba ženská dokáže rozvrátit ten kolektiv... No, prostě spousta kohoutů na jednom dvoře. Co si budeme povídat, chlapi dokážou mezi sebou soupeřit, kdo třeba tuhleto užene anebo naopak, když jeden se snaží moc a ta ženská ho moc nechce a ostatní brání prostě pořád, je to... prostě pořád jsme nějaký rušivý element v tom. Prostě, že ve chlapském kolektivu.“ (Jitka)

Do kategorie genderově nespécificky náročných situací spadá i situace, kdy mají dva jiní kolegové na vojenském cvičení AZ sexuální poměr, přičemž tuto situaci popisují dvě respondentky. Simona říká: „(...) že se dali dohromady na cvičení, pak spolu chvíli byli a pak konec, samozřejmě, protože jim to neklaplo, to je jasný. I to se tam stalo.“ Obě respondentky se shodují v nelibosti, když jsou svědky vyjadřování sexuální náklonnosti mezi dvěma kolegy. Gábina navíc vnímá jako nepřijemné, když se k daným okolnostem nemůže vyjádřit: „(...) když už jsou třeba spolu, tak mi to tak jako nevadí, prostě, když to tam nějakým způsobem nedávaj najevo nebo tohleto, že by se tam nějak opusinkovávali nebo takhle, tak mi to je jako jedno (...) Mně vadí v tom případě, když opravdu ten chlap nebo ta ženská, že se tam spolu třeba vyspí nebo tohle, a člověk se k tomu nemůže nějak vyjádřit“. Rovněž Gábina podobnou situaci zažila vícekrát a v dalším případě hovoří o poměru mezi nadřízeným a podřízenou, přičemž daná podřízená měla z onoho poměru určité výhody, což respondentka považovala za nespravedlivé: „Tak mě hlavně potom přišlo, že když měli něco jako spolu, že má jako víc, jak když něco nechtěla dělat, tak to jako dělat nemusela nebo takhle, že určitá nespravedlnost, nějaký nadržování.“ (Gábina)

Jedna z respondentek také udává, že s jedním ze svých kolegů v AZ měla osobní konflikt.

Ostatní

Tři respondentky označily vojenský výcvik obecně za náročný, což se pojí s fyzickými a psychickými nároky, které na ně byly kladeny, přičemž tyto nároky jsou popsány výše.

Dvě respondentky rovněž zmínily problém s civilním zaměstnáním při plánování vojenských cvičení AZ: „Já jsem prostě, pracuji v zahraničí a v tu dobu jsem ještě neměla ten flexibilní úvazek, jako mám teď, takže mi dělalo potíže sebrat se a jít na cvičení (...).“ (Dana)

Nejméně čteně zmiňované genderově nespécifické náročné situace byly vždy individuálně po jedné respondentce uváděny následovně: vědomí, že není dobrou střelkyní, nelibost ve vojenské

stravě a neporozumění vojenskému slangu. Jedna respondentka také uvedla, že prostředí útvaru AZ, do kterého nastoupila, bylo, dle jejího názoru, málo vojenské.

6.2. VO2: Jak vojákyňe v AZ reagují na náročné situace?

V následující části budou popsány reakce žen na náročné situace, které zmínily v rámci předchozí výzkumné otázky. V tomto ohledu jsou rozlišeny emocionální reakce a chování, kterým respondentky na náročnou situaci reagovaly, přičemž reakce, která odpovídají řešení situace je následně více rozvedeno v rámci následujících dvou výzkumných otázek.

Tělesná sféra

Tři respondentky se vyjádřily ke svým reakcím ve chvíli, kdy u nich v rámci vykonávání vojenské služby nastala menstruace. Dana hovořila o pocitech překvapení, pochybách o sobě a nepříjemnosti v podobě apatie, depresivity a celkového zničení: „(...) mě to hrozně překvapilo a po týdnu jsem si právě říkala, že to nedám. No, a co ještě, no. Jako to sebevědomí mi to trochu ztratilo tímhle tím.“ Další dvě respondentky z emocionálních projevů označily pouze obecný nepříjemný pocit. Z behaviorálních reakcí na periodu dvě respondentky zmiňují to, že se situaci snažily prostě zvládnout, dokud neustala: „(...) snažila jsem se to zvládnout a nějak si to jako protrpět.“ (Helena) a Gábina zmiňuje, že užívala léky: „(...) když do sebe nehodím dva ibalginy čtyřstovkový, tak jsem nepoužitelná.“

Reakce na zvládání fyzických nároků zmínily dvě respondentky, přičemž obě uvedly určitou tendenci vykonávat stejné aktivity jako všichni ostatní. Jedna z nich reagovala tak, že se snažila mužům fyzicky vyrovnat, alespoň do té míry, aby splňovala mužské normy fyzického přezkoušení a zároveň nevyužívala úlev pro ženy, tj. možnosti dělat ženské kliky: „Tak nám dovoľovali dělat dámské [kliky], ale podle mě nikdo to nevyužil. Všichni se opravdu snažili to dělat tak jako ostatní.“ (Helena). Tatáž respondentka rovněž udává, že tato situace pro ni sice byla těžší, ale zároveň se cítila způsobilá k vykonávání vojenské činnosti. Respondentka, která měla obavy ohledně své fyzické zdatnosti, vykonávala to samé, co ostatní, což následně vedlo ke zvýšení sebedůvěry.

Jedna z respondentek zmiňovala, že se ze strachu, že nebude mít možnost dojít si na záchod, rozhodla nepřijímat tekutiny, což vedlo k dehydrataci. V reakci na danou skutečnost si posléze koupila určitý prostředek, díky kterému by mohla vylučovat moč podobným způsobem jako muži, avšak daný nástroj dle jejího názoru nefungoval tak, jak očekávala: „No, nefungovalo to tak, jak jsem si představovala.“ (Dana)

Emoční reakce na společné ubytování uvádí 2 respondentky, přičemž ani jedna nevyjádřila,

že by jí sdílení prostorů s muži vadilo. Řešení převlékání v přítomnosti mužů je jednou respondentkou komentováno takto: „(...) *když se převlékám, tak se převlékám zastrčená ve spacáku*“ (Jitka)

Verbální projevy

Reakce na verbální projevy, které byly vnímány jako nepříjemné, uvedlo pět respondentek. Situace, ke kterým budou reakce směřovány jsou podezřívavost kolegů, podrážející poznámky, narážky na nezkušenost, odmítání žen v AČR, nepochopení v civilním okolí a nálepkování.

Ve chvíli, kdy se jedna z respondentek setkala s projevem podezřívavosti od svých kolegů, nezmínila v souvislosti s touto problematikou žádné emoční projevy. Pouze uvedla, že dělala to, co ostatní. Posléze navštívila i kurzy týkající se její funkce, takže v tomto ohledu neměla problémy: „(...) *pak jsem šla na kurzy, tam jsem si už byla jistá, takže jako jsem stála pak za svým a oni pak věděli, co dělám, takže mě nechali vlastně bejt.*“ (Simona)

V dalším případě, kdy byla respondentka Jitka vystavena podrážejícím poznámkám vůči její osobě ze strany kolegů, začala o sobě pochybovat. Ve chvíli, kdy podobné poznámky přicházely od nadřízeného, považovala toto chování za zvláštní. V reakci respondentka uvedla, že se žena nesmí těmito poznámkami nechat ovlivnit: „(...) *jde o to si to prostě nepřipustit a nevzdat.*“

Respondentka Iveta v souvislosti s verbálními projevy svých kolegů, týkajícími se toho, že má příliš vysokou hodnotu na to, že je v armádě čerstvě, a z toho vyplývajících komentářů ohledně její nezkušenosti, pociťovala mizerný a nepříjemný pocit a zklamání z chování kolegů. Situaci následně řešila vyhledáním rad od jiných kolegů a rozhovorem s jedinci, od kterých nevhodné verbální projevy přicházely: „*Tak samozřejmě, že se člověk cítí v tu chvíli jako trošku mizerně, ale zase jsou tam lidi, který ti pomůžou, poradí, takže se může obrátit i na někoho jiného.*“ Situaci následně řešil i odchod respondentky do profesionální armády, což však nesouviselo se žádnými náročnými situacemi, se kterými se setkala v rámci roty AZ, ke které byla přiřazena.

Poznámky týkající se toho, že žena v armádě nemá co dělat, jedna respondentka označila jako nekomfortní a reagovala na ně tím, že na ně neodpovídala. Společně s další respondentkou se víceméně shodují v další behaviorální reakci, tedy vykonávání činnosti, které jim byly přiděleny, a snaha pracovat i navíc, aby dokázaly své kompetence: „*No tak člověk se necítí úplně komfortně, že jo, proto jsem vždycky jako byla zticha a dělala, co jsem jako měla, a právě jak říkám, brala jsem těžký věci, aby prostě věděli, že na to mám.*“ (Gábina)

Dvě respondentky, které se setkaly s nepochopením své služby v AZ ze strany civilního okolí, na toto nepochopení nebraly zřetel ani neuvedly žádnou emoční reakci. Například Helena říká: „*Já jsem to nějak neřešila. Asi, já jsem věděla, že chci [do AZ] vstoupit, a že to bude v pohodě.*“

Jako jednu z potenciálních reakcí na nálepkování udává respondentka Jitka rezignaci a

podvolení stát se možnou sexuální partnerkou pro ostatní jedince: „(...) když už jednou dostaneš tu nálepku, tak si myslím, že spousta holek to vzdá, nechá se psychicky zdeptat a přijme to.“ Na druhou stranu ona sama tuto roli nepřijímá a uplatňuje recesi, například pomocí velmi femininního stylu oblékání a výběru doplňků v situacích, ve kterých to armádní řád povoluje. Jitka rovněž dodává, že si takové chování užívá, ale také mužským kolegům vychází vstříc v ohledu vykonávání činností, které jsou stereotypně přisuzovány spíše ženám: „(...) já radši stokrát udělám ty papíry (...) vím, že prostě ty role jsou tam svým způsobem rozdělený.“

Problémy s nadřízenými

Reakce na problémy s nadřízenými byly uvedeny třemi respondentkami. Jedná se o situaci, nabídnutí finančního obnosu za sexuální poměr, situaci označenou jako sexuální obtěžování a šikana.

Erika hovořila o situaci, kdy jí nadřízený nabídl peníze výměnou za sexuální poměr. Z emočních projevů uvedla, překvapení a pocity méněcennosti: „(...) cítila jsem se prostě jako kus masa.“ Na nabídku reagovala odmítnutím: „(...) řekla jsem mu, že prostě jako ‚Děkuji nechci‘.“

Pocit, který uvedla respondentka Jitka v rámci situace, kterou označila jako sexuální obtěžování, byl strach situaci řešit, neboť se bála, že by nezakončila zkoušky, zároveň se těšila domů a netěšila se na další interakci s obtěžujícím nadřízeným. Dále popisovala opovržení daným jedincem a pocity, které označila jako hrozné a nepříjemné. V současnosti popisuje odpor k místu, kde danou situaci zažívala, a lítost, že v té době nevyužila oficiálních způsobů řešení situace. Domnívá, že by tím ochránila další vojákyně, které mohly být v kontaktu s tímto nadřízeným, což odpovídá definici reaktivního morálního distresu, zmiňovaného v kapitole 3.1.: „Samozřejmě dneska lituji toho, že jsem se hodně bála, že jsem si to zpracovávala v sobě a že jsem to třeba neřekla těm nadřízeným, protože znám lidi, kteří měli turnusy po mně, a vždycky se tam našla nějaká holka, která tady tímhle tím, jeho nátlakům, byla vystavena, a mrzí mě to, protože jsem to možná tehdy mohla zastavit.“ Z behaviorálních reakcí respondentka označila využití pomoci od ostatních, vnější neřešení, ale zpracovávání situace v sobě, snahu nesetrvávat v místech, kde by na nadřízeného mohla narazit, a ve chvílích, kdy byla nucena být s ním o samotě, tendenci nereagovat, neboť se domnívala, že by jakákoli reakce z její strany ještě více podnítila nadřízeného v jeho návrzích se sexuálním záměrem: „Prostě nic jsem na to neřikala, protože on, když mi říkal, ať tam s ním zůstanu na víkend a že si dáme večeri a že si společně jako užijeme, tak si myslím, že kdybych cokoli řekla navíc, tak prostě jako bych ho povzbuzovala v tom, aby v tomhle chování pokračoval.“ Ve chvíli, kdy se chtěl nadřízený s respondentkou při vojenském nástupu rozloučit a vyzval ji, aby k němu předstoupila, projevila opozici a nešla za ním, což vedlo ke stupňovaným výzvám nadřízeného, avšak posléze ke vzdání jeho dalších snah: „Vůbec, on mě nechal vystoupit z řady, ale nešla jsem k němu, tak se snažil ještě víc a pak to zahrál do autu, že nejdu.“

Z emočních projevů respondentka Josefína, která náročnou situaci, již prožila, označila jako šikanu, zmiňovala strach z dané situace i strach situaci řešit kvůli domněnce, že by si akorát pohoršila. Zároveň pociťovala nespravedlnost, nepochopení, proč se jí daná situace děje, vnitřní ublížení a zoufalství. Josefína dále zmiňovala vztek sama na sebe, sebeobviňování ze zapříčinění situace, nechuť vracet se do interakce s nadřízeným a jeho opovrhováním. Po skončení situace Josefína označuje svou emoční odezvu jako pocit štěstí, že náročnou situaci zvládla a nadřízený ji „nedostal“, avšak rovněž v současnosti stejně jako respondentka Jitka zřejmě pociťuje reaktivní morální distres, kvůli tomu, že situaci více neřešila. Z behaviorálních reakcí Josefína zmiňuje snahu nedělat chyby, neprojevit slabost a snést to.

„To jsem měla fakt trauma z toho tam jet vždycky v neděli a tím, jak jsem takový typ, že jsem si říkala: nevyhraje. Víš, ve mně se vzbudí takovej ten bojovník, ale to nic nemění na tom, že jsem měla psychicky uvnitř hrozný trauma.“ (Josefína)

Ostatní

Do poslední kategorie spadají reakce žen na méně specifické situace, kterými jsou: nedovolení od partnera účastnit se cvičení AZ, poměr dvou vojáků na cvičení AZ a zjištěná pomoc od mužů.

Respondentka Barbora to, že ji partner nepodporuje ve vykonávání vojenské činnosti, vnímala jako podraz: *„(...) človíček, který mě miluje a stojí mi po boku, mi řekne, že nechce, abych to jako dělala, tak to bylo takové, jako podpásavka.“* Zároveň se cítila nepochopená a smutná, i kvůli tomu, že se na vojenské cvičení AZ těšila. Na danou situaci reagovala tak, že si s partnerem zkusila promluvit a vysvětlit mu svůj pohled na věc, avšak bez výsledku. Následně se rozhodla, že upřednostní partnera před cvičeními AZ, rezignovala na snahy o změnu jeho úhlu pohledu a respektovala jeho přání, aby na další cvičení AZ již nejela: *„(...) když jsem byla s ním, tak jsem se vůči těm záložkám vzdala a nejezdila jsem na cvičení.“* To se však změnilo po tom, co se s partnerem rozešla, přičemž partnerova nelibost v účasti na vojenských cvičení AZ nebyla hlavním důvodem rozchodu.

O poměru dvou kolegů v rámci cvičení AZ se jedna respondentka Simona vyjádřila tak, že jí to bylo jedno, a reagovala na tuto situaci odchodem za jinými kolegy AZ: *„(...) a já jsem šla ven si popovídat s těma svýma kamarádama.“* Respondentce Gábině vadilo, že se k této situaci nemohla vyjádřit. V dalším případě, kdy tuto situaci vyzorovala u nadřízeného a podřízené, pociťovala, že dotyčná získala z poměru privilegia, což respondentka označila jako nespravedlivé. Rovněž uvedla, že v té době na to nijak nereagovala, ale kdyby k podobné situaci došlo v současnosti, pokusila by se s dotyčnou o dané problematice promluvit: *„No, ještě bych zkusila promluvit s ní, jestli jí to není blbý, a pak bych viděla, jaký k tomu má přístup.“*

Respondentka Dana se ohledně mužů v AZ, kteří jí poskytovali pomoc, kterou však

považovala za zjištěnou, vyjádřila s určitým pohrdáním, ale také lítostí: „*No, že to je užitečný idiot (smích). Teda bylo mi ho trochu líto no, protože si dělal naděje, a pak nic.*“. V náročných situacích však pomoci využila a vážila si jí, ale protislužbu provést odmítla.

6.3. VO3: Jaké copingové strategie využívají vojákyně AZ při náročných situacích?

Rozřazení jednotlivých copingových strategií bude v této části rozlišeno dle toho, zda respondentky uvedly využití copingových strategií, které vedly k vyřešení daného problému, či nikoli. Je-li uvedeno, že se jedná o copingovou strategii zaměřenou na řešení, spadají pod toto označení: copingová strategie zaměřená na problém (dle Lazarus & Folkman, 1984), přístupová copingová strategie (dle Roth & Cohen, 1986) a zároveň aktivní coping (dle Carver et al., 1984). Mezi více specifické podoby copingových strategií zaměřených na řešení je dále v této práci zařazena kontrola situace (dle Janke & Erdemann, 2003) a anticipační coping (dle Greenglass & Fiksenbaum, 2009). V pojetí copingových strategií nevedoucích k řešení problému, je rozlišena vyhýbavá copingová strategie (dle Roth & Cohen, 1986), přijetí, hledání sociální opory a behaviorální neangažovanost (dle Carver et al., 1984). Dále kontrola reakcí a odmítání viny (dle Janke & Erdemann, 2003). Koncepty, které nejsou copingovými strategiemi, ale jsou na toto místo zařazeny, jsou resilience (dle Luthar et al., 2000) a humor (dle Plhánková, 2003). Jednotlivé strategie se vztahují dohromady k třiceti třem situacím, u kterých bylo možné z výpovědí respondentek využité copingové strategie určit.

Copingové strategie zaměřené na řešení

Copingová strategie zaměřená na řešení byla obecně či v podobě kontroly situace či anticipačního copingu využita ve dvanácti situacích, a to osmi respondentkami. Pětkrát byla využita v situacích týkajících se tělesné sféry, čtyřikrát v situacích souvisejících s nepříjemnými verbálními projevy, dvakrát při problémech s nadřízenými a jednou v blíže nezařazených situacích.

Obecně copingovou strategii zaměřenou na řešení v oblasti tělesné sféry využila jedna respondentka, která uvedla, že kvůli špatnému snášení menstruace užívala léky. Další respondentka ztratila své pochyby o fyzickém zvládnutí díky tomu, že se jí dařilo dělat vše tak jako ostatní. V oblasti verbálních projevů, kdy se jedna respondentka setkala s projevy podezřívavosti ze strany mužů, udala, že se snažila dělat to, co ostatní, a navštívila kurzy pro prohloubení znalostí v rámci své vojenské odbornosti. Dále poté, co byla jedna z respondentek vystavena narážkám na svou nezkušenost, šla si promluvit s jedinci, od kterých tyto narážky přicházely. Z problémů souvisejících s nadřízenými jedna respondentka uvedla, že odmítla nabídku sexuálního poměru za peníze od

nadřízeného, čímž situaci vyřešila. Z blíže nezařazených situací sem patří okamžik, kdy se jedna respondentka setkala s nesouhlasem svého partnera, aby jezdila na vojenská cvičení AZ. Pokusila se s ním nejprve o této problematice promluvit a vše mu vysvětlit.

Kontrola situace

Kontrolu situace v tělesné sféře nejspíše využila respondentka, která se subjektivní nedostatek času na vykonání potřeby rozhodla řešit tím, že nepřijímala tekutiny. V rámci problémů s nadřizenými se jedna z respondentek snažila kontrolovat situaci tím, že se pokoušela nedělat chyby, za které by ji nadřizený trestal.

Anticipační copingová strategie

Anticipační copingová strategie spočívá v uplatňování postupů, které vzniku stresu zamezí v předstihu (Greenglass & Fiksenbaum, 2009), viz kapitola 3.4.2.1. Copingové strategie. V tělesné sféře byla uplatněna jednou respondentkou, která uvedla, že si pořídila pomůcku na močení. Z hlediska fyzického zvládnutí jedna z respondentek uvedla, že s předstihem trénovala, aby dosáhla alespoň minimálních kritérií fyzického přezkoušení, neboť se domnívala, že poté bude mít jistotu, že bude po fyzické stránce vše zvládat.

Copingové strategie nevedoucí k řešení problému

Copingové strategie, které nevedly k řešení problému byly, v jednadvaceti situacích, uvedeny rovněž osmi respondentkami. Nepoměr počtu situací oproti předchozí kategorii vznikl zejména kvůli zvýšenému počtu využitých copingových strategií, které nevedly k řešení situace, v rámci náročných situací označených jako šikana a sexuální obtěžování.

Vyhýbavá copingová strategie

Vyhýbavé tendence uplatnily dvě respondentky. Jedna v rámci verbálních projevů, které vyjadřovaly, že žena do armády nepatří, uvedla, že mlčela. Další respondentka při potýkání se s problémy s nadřizeným, který ji, dle jejích slov, sexuálně obtěžoval, se snažila nesetrvávat na místě, kde se s ním mohla setkat. Stejná respondentka uvedla, že ve chvíli, kdy ji nadřizený vyzval, aby k němu předstoupila za účelem osobního rozloučení, na jeho výzvu nereagovala.

Přijetí

Jak již bylo uvedeno v kapitole 3.4.2.1., přijetí může být zvláště důležité v momentě, kdy je nutné se situaci přizpůsobit, neboť stresor nelze snadno změnit (Carver et al., 1984). Jeho negativní podobou však zůstává rezignace, kdy jedinec vzdá své snahy nepříznivou situaci změnit (Janke & Erdemann, 2003). Přijetí v tělesné sféře bylo uplatněno vždy dvakrát v souvislosti s fyzickou zdatností žen a

společným ubytováním s muži. Jednou bylo uplatněno v rámci verbálních projevů, konkrétně nálepkování. V posledním případě se pravděpodobně jednalo o rezignaci, kdy jedna z respondentek vzdala své snahy přemluvit partnera, aby souhlasil s její účastí na vojenských cvičení AZ.

Hledání sociální opory

Hledání sociální opory bylo využito dvěma respondentkami, přičemž v případě, kdy jedna z respondentek uvedla, že si kvůli nepříjemným pocitům z poměru dvou kolegů na cvičení AZ, odešla popovídat s přáteli, mohlo se jednat o hledání sociální opory z emocionálních důvodů. V dalším případě se jednalo o hledání sociální opory z instrumentálních důvodů, neboť se respondentka, která byla vystavena poznámkám týkajícím se její nezkušenosti, nejprve pokusila promluvit si s jinými kolegy za účelem získání rady v oblastech, kde neměla tolik zkušeností.

Behaviorální neangažovanost

Behaviorální neangažovanost se projevila u čtyř respondentek. V jednom případě se jednalo o neřešení těžkého zvládnání menstruace, dále o neřešení situace, kdy respondentka vnímala negativní pocity kvůli poměru dvou jiných vojáků, a ve dvou případech při problémech s nadřízenými, konkrétně situacích označených jako sexuální obtěžování a šikana, kdy ani jedna ze dvou respondentek nevyhledala pomoc jiného nadřízeného.

Kontrola reakcí

Kontrola reakcí byla uvedena dvěma respondentkami, které zažívaly problémy s nadřízenými. V situaci, kterou jedna z respondentek označila jako šikanu, hovořila o tom, že se snažila navenek nedávat najevo, že ji daná situace trápí. V dalším případě, který byl označen jako sexuální obtěžování, respondentka uvedla, že ve chvíli, kdy ji nadřízený nutil setrvávat v jeho blízkosti, snažila se nijak nereagovat, neboť se domnívala, že jakýkoli podnět z její strany by nadřízeného vyprovokoval k dalším akcím.

Méně využívané zvládací mechanismy

U verbálních projevů bylo jednou respondentkou zmíněno, že je nutné si podrývající poznámky nepřipouštět a nevzdat se, což by mohlo mít souvislost s osobnostní charakteristikou resiliencí. Dále respondentka, která zažila situaci, kterou označila jako šikanu, uvedla copingovou strategii odmítání viny, když zmínila, že si myslí, že příčinou jejího zranění kolene byly rovněž „hečující“ poznámky jejího nadřízeného. V neposlední řadě tato respondentka udává, že se dnes snaží na tento zážitek dívat s humorem, přičemž je možní, že se jedná o obranný mechanismus.

6.4. VO4: Jaké spatřují v současné době možnosti řešení v rámci armády?

V následující kapitole bude popsáno, jaké možnosti řešení nacházejí respondentky v rámci armády. Dohromady v sedmi situacích se respondentky domnívaly, že má nadřízený moc situaci změnit. U nepříjemných verbálních projevů by se však dvě respondentky nejprve pokusily o neformální možnost řešení. Tři respondentky nejsou zastánkyněmi trestů v rámci armády. Na druhou stranu, dvě respondentky, které zvažují určité formy trestů jako možnost řešení v rámci armády, zažily situace popsané jako sexuální obtěžování a šikana. Čtyři situace byly představeny v kontextu toho, že se v rámci armády řešit nedají. Ve dvou případech je zmiňován pozitivní vzor nadřízeného jako protektivní faktor.

Tělesná sféra

Z hlediska menstruace se jedna z respondentek domnívá, že by na to, že ženy menstrují, měla armáda brát zřetel, avšak rovněž uvádí, že se tato problematika nedá řešit. Dvě respondentky předpokládají, že ve chvíli, kdy by oznámily nadřízeným, že těžce snáší menstruaci, byla by z jejich strany učiněna určitá opatření, která by jim tuto situaci usnadnila. Například Helena říká: *„Tak když bych řekla vedoucímu, že mi je špatně, tak očekávám, že by přišly nějaké úlevy.“* Další respondentka se domnívá, že ženy v roli nadřízených by v tomto ohledu mohly mít vůči svým podřízeným lepší pochopení: *„(...) hele, máš výcvik, dostaneš menses, ten chlap jako nepochopí, tak jako bolí břicho, tak dneska nebude dělat celý den sklapovačky. Ta ženská to třeba pochopí spíš.“* (Jitka)

Co se týče zvládnání fyzického přezkoušení, jedna z respondentek zmiňuje fakt, že pro ženy a muže existují odlišná kritéria, která musejí zvládnout, avšak sama s tímto konceptem nesouhlasí.

„Je to ošetřené tím, že jsou různé kvóty pro ženy a pro muže a to minimum, co je potřeba splnit, což je něco, s čím já osobně nesouhlasím (...) Prostě jsme součástí toho mužstva a je třeba splnit to, co je potřeba, takže by to mělo být stejné pro všechny.“ (Helena)

Dana se domnívá, že nedostatek času na vykonání potřeby z důvodu morfologického znevýhodnění žen, by mohlo být vyřešeno žádostí nadřízeného o získání více času na vykonání potřeby: *„Asi jako, měli by nám prostě dávat trochu víc minut na záchod (...).“*

Z hlediska řešení společných prostor Simona zmínila, že nadřízený byl schopný nalézt oddělené ubikace: *„(...) když nebylo místo, tak prostě ten jeden byl se mnou. Teda než na to přišel velitel, protože musel teda najít místo, ale jo.“* Gábina zažila situaci, kdy byly ženy nadřízeným dotázány, zdali jim společná ubikace s muži nevadí: *„(...) většinou je to tak, že ti velitelé se zeptají, jestli by chtěly být holky sólo, nebo jestli jim vadí, že budou společně s chlapama, a většina řekne, že jim to nevadí, teda jo.“*

Verbální projevy

Dvě respondentky uvedly, že pokud je žena vystavena nepříjemným narážkám, je nasnadě si nejprve promluvit s jedincem, od kterého tyto projevy přicházejí, a v případě, že to nepomůže, se obrátit na nadřízeného. Například Iveta říká: *„Já jsem zastánce toho si to prvně vyříkat s nimi, s tím daným jedincem. Když to nepomůže, tak to musí řešit výš. Striktně tomu danému jedincovy prostě říct: ‚Nelíbí se mi tvoje chování vůči mé osobě‘, a když to nepomůže, tak to řešit dál.“*

Problémy s nadřízenými

Jedna z respondentek se domnívá, že v rámci armády je těžké řešit sexuální návrhy od nadřízených kvůli problematickému předkládání důkazů, avšak seznává, že je nutné daný případ prošetřit. V tomto ohledu však nesouhlasí s případnou penalizací nadřízeného: *„(...) bylo by třeba to prošetřit. Třeba jestli to třeba vůbec jde. Je to takový zamotaný kruh prostě, asi je to prostě špatný, ta penalizace.“* (Erika) Respondentka Iveta udává, že by mohlo pomoci, kdyby byli nadřízení muži od podřízených žen distancováni: *„(...) dá se říct, že ty instruktoři od nás byly i hodně odříznutý (...).“* Nezávisle na tom, respondentka Jitka ve svých úvahách toto řešení nepovažuje za vhodné: *„Nechtěla bych, aby to prostě úplně dopadlo jako v americké armádě, kde prostě chlapi s ženskýma vůbec nemůžu přijít do kontaktu.“*

Respondentka Gábina se domnívá, že pokud by vojákyně měla z poměru s nadřízeným problémy, měla by se dotýčná s těmito fakty svěřit výše hodnostně zařazenému nadřízenému nebo opustit útvar: *„(...) já bych rozhodně v tomhle nezůstávala, anebo bych prostě na rovinu řekla, co se stalo a že mi to ten onen dává sežrat.“*

Respondentka, která označila náročnou situaci, kterou prožila jako sexuální obtěžování, uvedla, že by dotýčný nadřízený měl dostat určitou výtku či být ze své pozice vyhozen. Rovněž se domnívá, že jednotliví nadřízení by nad sebou měli vzájemně držet dozor: *„Já teď zpětně, když tak nad tím přemýšlím, tak bych očekávala to, že když vlastně tu četu vedou dva lidi, tak že sami sobě budou tím kontrolním dozorem, že tam prostě bude jeden člověk, který vidí to chování toho druhého a může ho ovlivnit.“* (Jitka)

Situaci, kterou jedna z respondentek označila jako šikanu, by dle jejího názoru řešil odchod daného nadřízeného. Rovněž zmínila podrobení personálu ve vedoucích pozicích psychologickým vyšetřením, avšak následně i ohledně tohoto řešení vyjádřila pochyby.

„To je právě ono, jestli možná zrovna ty psychologické věci víc, líp, ale je to strašně... Asi sama znáš ty psychologické testy, kterýma se prochází, jak se to dá ovlivnit, víš. Jakože kolikrát ti projdou lidi, že... Vždyť on musel taky projít přeci, anebo ho zkaží pak to prostředí? Já fakt nevím.“ (Josefina)

Role a vztahy

Respondentka Simona se domnívá, že sexuální poměry kolegů v aktivní záloze nelze nijak řešit, využití trestů odmítá a jediné řešení spatřuje v odchodu dotyčného, pro koho se tato situace zdá být náročnou: „(...) tam to řešení jinak není. Nebo dávat kázeňský tresty jako je ve školách, to by ani smysl nemělo. A když už, tak ti lidi se sami nechaj' převelet, nebo je převelí prostě na jinéj útvar a je pokoj.“

Řešení v rámci armády nespécifické pro jednotlivé situace

Gábina hovoří o tom, že řešení v rámci armády po oficiální stránce neexistuje, neboť ve chvíli, kdy se vojákyně obrátí se svými problémy na nadřízeného, je možné, že si tím následně způsobí další problémy v pracovním kolektivu: „(...) bráníš sama sebe, nechceš někoho podkopnout, ale zároveň už ten kolektiv se proti tobě otočí taky.“ Gábina rovněž nesouhlasí s kázeňskými tresty a řešení spatřují pouze v odchodu jedince, který má problém, z útvaru. Dvě jiné respondentky zmiňují, že by nadřízení měli být pro své podřízené pozitivními vzory a udržovat rovný přístup bez ohledu na pohlaví. Jedna z nich dodává, že by toho v rámci armády šlo docílit pomocí vhodného výběru osob, kterým je přiřazena velitelská pozice. Tyto osoby by měly být proškoleny v problematice náročných situací a okamžitě vzniklé náročné situace řešit, nepodporovat nevhodné chování a vyžadovat rovnost obou pohlaví od svých podřízených.

„(...) jedinej způsob, ktorej je, tak aby si velitelé těch rot, čet, družstev tam udělali nějakej pořádek a nedovolili to, aby se něco takovýho stávalo. Nebo popřípadě, když prostě něco takovýho nastane, tak to okamžitě řešit. Nebo i když sami vidí, že prostě něco takovýho je, tak to nepodporovat a prostě řešit to s tím daným jedincem nebo jedincema. (...) že i ten velitel roty dá najevo, že prostě on mezi vojákem a vojákyní rozdíl nedělá a že prostě chce, aby to tak brali všichni.“ (Iveta)

7 Souhrn

V teoretické části je popsáno, co je aktivní záloha, kdo může být jejím příslušníkem a jaké procesy obnáší vstup do aktivní zálohy. Následuje kapitola popisující ženy v Armádě České republiky. Poté jsou teoreticky ukotveny náročné situace, stres a náročné situace žen z pohledu armádního prostředí, přičemž popsaná východiska, tedy tělesné příznaky, verbální projevy, sexuální harassment a psychika a sociální role, vycházejí z výsledků v praktické části. Následně je věnována pozornost možnostem zvládnání náročných situací, tedy obranným mechanismům a copingu, zejména copingovým strategiím. V neposlední řadě jsou popsány možnosti řešení v rámci armády.

Cílem výzkumu byla deskripce náročných situací týkajících se žen v AZ AČR. Výzkum realizovaný v této bakalářské práci zjišťuje bližší informace o tom, jaké situace vojákyně v AZ považují za náročné, jak vojákyně AZ na tyto situace reagují a jaké copingové strategie využívají k vyrovnávání se s nimi. Dalším zkoumaným okruhem je i praxe řešení náročných situací v armádě. V praktické části je využita kvalitativní výzkumná strategie na úrovni metody sběr dat i následné analýzy. Sběr dat proběhl na základě polostrukturovaných rozhovorů s devíti ženami, které mají zkušenosti z aktivní zálohy. Výsledky jsou následně předloženy pomocí techniky „výklad karet“ dle jednotlivých výzkumných otázek.

VO1: Jaké situace uvádějí vojákyně AZ AČR jako náročné na základě jejich pohlaví?

Odpovědi z první výzkumné otázky bylo nutné rozčlenit do kategorií: (a) *náročné situace, které vojákyně AZ zažily*, (b) *potenciálně náročné situace pro ženu v AZ* a (c) *genderově nespécifické náročné situace*. Souhrn první výzkumné otázky je předložen v příloze č. 6.

Z (a) *náročných situací, které vojákyně zažily*, hovořily čtyři respondentky o náročných situacích spojených s tělesnými znaky, které jsou od mužů rozdílné, tedy o menstruaci (čtyři), morfologickém znevýhodnění (dvě) a individuálně jsou zmíněna témata fyzického zvládnání, dlouhých vlasů a převlékání. Tři respondentky považovaly za nepříjemné verbální projevy ze strany svých kolegů. Jednalo se o narážky, že ženy do armády nepatří (tři), narážky na nedostatek schopností (dvě) a jednou sexistické narážky. Tři respondentky zažily problematické chování ze strany nadřízeného, přičemž se vždy jednalo o nadřízeného, se kterým byly v interakci před vstupem na jejich útvar aktivní zálohy. Tyto situace byly popsány jako návrhy se sexuálním záměrem, sexuální obtěžování a šikana. Situace, které nebyly zařazeny do žádné z předchozích kategorií, uvedly dvě respondentky. Jednalo se o nesouhlas partnera respondentky s její účastí na cvičení AZ a nevyžádané kontaktování respondentky ze strany kolegy z AZ.

(b) *Potenciálně náročné situace reflektují*: (1) *Situace, které vojákyně z vlastní zkušenosti nepovažují za tolik náročné*, přičemž dohromady sedm respondentek hovoří o situacích týkajících se tělesné sféry – ve čtyřech případech o fyzické náročnosti a v pěti případech o společném ubytování.

Šest hovoří o náročných situacích v rámci verbálních projevů. Zde je třikrát zmíněn mužský humor a pak vždy jednou podezřívavost, oslovení hodností v ženském rodě, vtipy na menstruaci, narážky na upejpvavost, pomluvy a nálepkování. Jedna respondentka zmiňuje problém s nadřazeným kvůli jeho udržování odstupu. Čtyři respondentky zmiňují situace, které nebyly zařazeny do předchozích subkategorií, tedy zjištěnou pomoc od mužů, domnělé výčitky kvůli odchodu na mateřskou dovolenou a nepochopení v civilu (tři). (2) *Náročné situace, které nevycházejí z osobních zkušeností*, reflektuje dohromady šest respondentek v ohledu tělesné sféry. O menstruaci v tomto kontextu hovořily tři a obavy z fyzické náročnosti zmiňují čtyři. Dalších pět reflektuje domnělé nepříjemné verbální projevy se sexuálními motivy. Tři respondentky hovoří o možných problémech s nadřazenými kvůli sexuálními návrhům, nevyžádanému kontaktu, dotekům či problémech z poměru s nadřazeným. Výpovědi sedmi respondentek o případných náročných situacích nebylo možné blíže zařadit. Jsou to obavy z doteků kolegů (dvě), odmítání žen do speciálních jednotek (dvě), znásilnění (jedna), předsudky (tři) a naschvály (jedna).

(c) *Genderově nespécificky náročné situace*, které mohou nastat u žen i mužů, byly rovněž rozřazeny na obavy, které v tomto ohledu vyjádřilo sedm respondentek. Mezi tyto obavy patří: jaké lidi v AZ informantky potkají (tři), průběh cvičení AZ (dvě), počasí a nemoc (dvě), nezkušenost (dvě) a zda bude vojenské prostředí jednu respondentku bavit. Dále byla nově přidána subkategorie psychická sféra, v rámci níž se vyjádřilo pět respondentek. Tři z nich explicitně jmenují stres, dále jsou faktory ovlivňující psychické zvládnání čtyřmi respondentkami označeny jako únava a vždy jednou jako plachost, nekomfort a ponorková nemoc. Tři respondentky hovořily o obecné fyzické náročnosti, kterou ovlivňuje úraz (dvě), věk (dvě) a strach z výšek (jedna). Dvě respondentky hovoří o tom, že někteří jedinci mohou špatně snášet autoritativní přístup nadřazených, a rovněž dvě hovoří o oboustranných rýpavých poznámkách. Do další nově vytvořené subkategorie genderové role a vztahy spadají výpovědi šesti respondentek, které hovoří o sexuálnímu poměru mezi kolegy v AZ (dvě), vlivu, který mají ženy na mužský kolektiv (tři), a osobním konfliktu (jedna). Všech devět respondentek zmínilo některou ze situací, které nebylo možné zařadit do předchozích subkategorií, kam patří obecně vojenský výcvik (tři), problémy s civilním zaměstnáním (dvě) a vždy jednou – vojenský slang, vědomí, že je informantka špatný střelec, nelibost ve vojenské stravě a málo vojenské prostředí.

VO2: Jak vojákyně v AZ reagují na náročné situace?

Reakce na náročné situace jsou vždy závislé na jednotlivých situacích. V návaznosti na téma této práce není překvapivé, že se jednalo zejména o negativně směřující pocity, přičemž respondentky nejčastěji zmiňovaly nepříjemnost (šest), strach (tři), překvapení (tři), pochyby o sobě (dvě), ale i další pocity jako například méněcennost, zklamání, ublíženost, zoufalství, nespravedlnost a další.

Pozitivní emoce (radost) je zmíněna pouze v rámci překonání situace označené jako šikana. U chování je možné si povšimnout, že u zvládnutí fyzických nároků a verbálních projevů ze strany kolegů, které byly vnímány jako nepříjemné, se objevuje tendence respondentek reagovat tak, že vykonávaly stejné činnosti jako muži. U žen, které zažily problémy s nadřízenými, se rovněž vyskytuje tendence snášet danou situaci a neřešit ji v rámci armády s nadřízenými.

VO3: Jaké copingové strategie využívají vojákyně AZ při náročných situacích?

Copingové strategie jsou rovněž závislé na jednotlivých situacích. Obecně je však možné vyzorovat tendenci respondentek využívat copingových strategií zaměřených jak na *řešení*, tak i na *ty, které k řešení nevedly*. Souhrn třetí výzkumné otázky je předložen v příloze č. 7.

Do copingových strategií zaměřených na řešení byla zařazena kontrola situace a anticipační coping. Pět respondentek využilo copingovou strategii zaměřenou na řešení v tělesné sféře, tři v souvislosti s nepříjemnými verbálními projevy, dvě při problémech s nadřízenými a jednou v blíže nezařazené situaci (nesouhlas partnera, aby se informantka účastnila vojenských cvičení).

Mezi copingové strategie, které nevedly k řešení problému patří *vyhýbavá* copingová strategie, která byla dvěma respondentkami využita v rámci nepříjemných verbálních projevů a v rámci problémů s nadřízeným. Dále přijetí, které bylo uplatněno dohromady pěti respondentkami, přičemž čtyřikrát v souvislosti s tělesnou sférou a poté vždy jednou v rámci verbálních projevů, problémů s nadřízeným a v rámci blíže nezařazené situace (nesouhlas partnera). Hledání sociální opory zmínily dvě respondentky v souvislosti s genderovými vztahy a nepříjemnými verbálními projevy. Behaviorální neangažovanost se projevila u jedné respondentky v tělesné sféře, u dalších dvou při problémech s nadřízenými a jednou v rámci genderových vztahů.

VO4: Jaké možnosti řešení spatřují vojákyně AZ v současné době v rámci armády?

Dohromady v sedmi situacích se respondentky domnívaly, že má nadřízený moc situaci změnit. U nepříjemných verbálních projevů by se však dvě respondentky nejprve pokusily o neformální možnost řešení. Tři respondentky nejsou zastávkyněmi trestů v rámci armády. Na druhou stranu dvě respondentky, které zvažují určité formy trestů jako možnosti řešení, zažily situace popsané jako sexuální obtěžování a šikana. Čtyři situace byly představeny v kontextu toho, že se v rámci armády řešit nedají. Ve dvou případech je zmiňován pozitivní vzor nadřízeného jako protektivní faktor.

8 Diskuse

Cílem této bakalářské práce bylo pomocí kvalitativního výzkumu získat hlubší popis situací, které vojákyně v aktivní záloze Armády České republiky považují za náročné, a popřípadě toho, jaké copingové strategie jsou využity k jejich zvládnutí. Dále bylo cílem zjistit reakce žen na prožité náročné situace a popis praxe řešení náročných situací v rámci armády.

Neboť na toto téma zatím nebyly realizované žádné studie, je nutné data komparovat s výzkumy zaměřenými na vojákyně v profesionální armádě, přičemž jediný dostupný výzkum z českého prostředí, jehož část výsledků může být použita ke komparaci, byl představen Hřebíčkem (2006). Dle Hřebíčka (2006) se s urážlivými či posměšnými poznámkami setkala více než polovina dotazovaných vojákyně z povolání. V mém výzkumu se s takovými narážkami, které respondentky explicitně považovaly za náročné, setkaly tři respondentky, šest respondentek považovalo verbální projevy mužů vůči ženám za potenciálně náročné a dvě respondentky tyto verbální projevy uvedly jako genderově nespecifické⁶. Hřebíček (2006, s. 107) udává, že „*podstatně méně často však dochází k takovým případům, jako jsou: příliš důvěrné chování nadřízených (osahávání, poplácávání), vážně míněné sexuální návrhy ze strany mužů a ukazování pornografie*“ (oproti nepříjemným verbálním projevům). To do jisté míry odpovídá i výsledkům mého výzkumu, neboť s nevyžádaným fyzickým kontaktem se neseťkala ani jedna z mých respondentek, byť ho tři považovaly za potenciálně náročný. Se sexuálními návrhy ze strany nadřízených se však setkaly dvě z mých respondentek. Ukazování pornografie nebylo v mém výzkumu zmíněno ani jednou.

Hřebíček (2006) rovněž udává, že s fyzickým násilím či vyžadováním úsluh od mužů za určité výhody v práci se vojákyně téměř neseťkávají. Na druhou stranu obdoba fyzického násilí byla zmíněna jednou respondentkou v podobě nepřiměřených trestů a rovněž jedna z respondentek udává, že zažila situaci, kdy vnímala, že vojáci–muži očekávají za pomoc reciprocitu ze strany informantky. Ve vykonávání typicky mužských vojenských odborností ženami by si dle Hřebíčka (2006) rovnost přálo 69 % žen a 55 % mužů. Toto téma reflektují výpovědi dvou respondentek, které se setkaly s názory mužů, kteří nesouhlasili se zařazením žen do bojových jednotek. Hřebíček (2006) ve své práci zmiňuje i další koncepty týkající se žen v armádě, jako je například rodinné zázemí, pracovní a životní podmínky či profesní kariéra, avšak žádná z mých respondentek se k těmto okolnostem nevyjádřila.

Z hlediska řešení v rámci armády, by razantní řešení vážně míněných návrhů se sexuálním záměrem, tedy takové řešení, aby se podobná situace již neopakovala, dle Hřebíčka (2006) využilo 94 % žen. Dále by se 53 % žen svěřilo rodině a přátelům a 32 % spolupracovníkům. Nahlásit takové

⁶ Některé vojákyně nepříjemné verbální projevy zažily a považovaly je za náročné a zároveň zmínily jiné verbální projevy, které považovaly za potenciálně náročné.

chování nejbližšímu nadřízenému by šlo pouze 19 % žen. V mém výzkumu žádná ze čtyř respondentek, které se setkaly s problémy s nadřízenými, přičemž dvě z nich explicitně označují návrhy se sexuálním záměrem, neuvedla, že by svou situaci s někým řešila nebo ji nahlásila výše postavenému nadřízenému.

Z náročných situací žen v americké armádě dle McKay (2019) vyplývají určité shody s mým výzkumem v tématu sexuálního obtěžování, se kterým se osobně setkaly dvě respondentky ze strany nadřízených a tři další respondentky ho považovaly za potenciální hrozbu.

Byť se na první pohled nemusí jevit shoda i v problematice vojenského vybavení (McKay, 2019), z vlastní zkušenosti se domnívám, že i výstroj může mít určitou významnost v otázce morfologického znevýhodnění žen ve chvíli, kdy potřebují vykonat potřebu, což je téma, které v rozhovorech zmínily dvě respondentky. Jednoduše řečeno, i v českém prostředí jsou spodní díly oblečení (funkční prádlo, kalhoty), uzpůsobeny tak, aby mužům usnadnily vykonání malé potřeby, aniž by si tyto části oblečení museli sundat, avšak ženy této výhody využít nemohou. Z tohoto důvodu může být pro ženy čas, určený na vykonání potřeby, vnímán jako příliš krátký. Předkládám tato zjištění pro diskusi v rámci příslušných orgánů AČR v otázce možností přizpůsobení požadavků smíšených sborů.

Problematika copingových strategií využívaných českými vojákyněmi v aktivní záloze rovněž nikdy nebyla zkoumána. Zajímavým faktem je, že témata stresu, popřípadě jeho zvládání se v českém prostředí bakalářské či diplomové práce věnují poměrně hojně, avšak tyto práce se zaměřují zejména na muže se zkušeností z bojového konfliktu.

Z výzkumu Jianga et al. (2013), kteří zjišťovali rozdíly v copingu mezi ženami a muži u čínských vojenských důstojníků v intenzivním výcviku, vyplývá, že ženy oproti mužům častěji volily vyhýbavou copingovou strategii a z pozitivních stylů využívaly strategie zaměřené na řešení problémů, zatímco muži volili vyhledávání pomoci. V mém výzkumu byla vyhýbavá copingová strategie využita dvěma respondentkami, přičemž v jednom případě byla využita v rámci verbálních projevů, týkajících se toho, že žena do armády nepatří, a v druhém případě při problémech s nadřízeným. Copingové strategie zaměřené na řešení byly využívány osmi respondentkami, napříč všemi náročnými situacemi. Je ovšem diskutabilní, zda je srovnatelné prostředí čínských vojáků v intenzivním výcviku a prostředí vojákyní v AZ Armády České republiky.

Kunčová a Kajanová (2018) se zabývaly psychickou zátěží na zahraničních operacích z pohledu vojáků, přičemž zjistily, že jako podpůrné faktory slouží: pravidelný kontakt s rodinou, dobré vztahy v kolektivu, organizování volného času a možnost využití kaplana či psychologa. Tyto skutečnosti bohužel rovněž nejsou zcela relevantní k tématům, která jsou popsána v praktické části této bakalářské práce. Z hlediska dobrých vztahů v kolektivu jsem však u osmi respondentek vyzorovala tendenci vyjadřovat se veskrze kladně o svých kolezích a aktivní záloze obecně. V jejich

výpovědích se v tomto kontextu objevovaly výrazy jako skupina přátel, pohodoví lidi, podpora od ostatních, kamarádství či přijetí.

Limity této bakalářské práce mohly být způsobeny využitím polostrukturovaného rozhovoru, kvůli němuž mohly být respondentky například neúmyslně naváděny k tématům, očekávaným ze strany výzkumníka, zejména ve chvíli, kdy nedokázaly rozlišit žádnou náročnou situaci, kterou zažily. Také z toho důvodu bylo nutné upravit znění první otázky v rozhovorech, která původně zjišťovala, zda respondentka v rámci AZ zažila náročnou situaci, závislou na tom, že je ženou. Tato otázka byla nahrazena otázkou zjišťující, co by dle respondentky mohla být náročná situace pro ženu v AZ na základě jejího pohlaví. Pokud o své zkušenosti nezačaly respondentky hovořit samy od sebe, byly na toto téma tázány posléze. Limitem může být rovněž záměrný a lavinový výběr respondentek a fakt, že s některými z nich jsem se znala osobně z dřívějších vojenských cvičení. Dalším limitem může být velikost vzorku, přičemž se nedomnívám, že došlo k saturaci dat a dotazáním dalších respondentek by mohla být nalezena data nová.

Téma této bakalářské práce jsem si vybrala z důvodu, že jsem sama příslušnicí aktivní zálohy Armády České republiky. Tento fakt mohl být na jednu stranu užitečný díky určitému vhledu do systému AZ a ochotě respondentek účastnit se rozhovorů. Na druhou stranu mohl být i limitem práce, neboť výsledky mohly být zkresleny subjektivními očekáváními ze strany výzkumníka. Data mohla být ovlivněna i tím, že šest respondentek v době vedení rozhovorů již nebylo součástí aktivní zálohy. Domnívám se však, že ženy, které již nebyly součástí AZ či profesionální armády, mohly poskytnout upřímnější výpovědi.

Z hlediska interpretace dat je možné, že zejména ve výzkumné otázce týkající se copingových strategií nebyly uvedeny všechny tyto strategie nebo mohly být interpretovány chybně. Kvůli nutnosti co nejpřesněji rozlišit využití copingové strategie respondentek byly vybrané teorie copingových strategií sloučeny dle toho, zda se jednalo o řešení problému či nikoli. Vzhledem k tomu, že Lazarus a Folkmanová (1984) představili teorii copingových strategií zaměřených na problém a na emoce, jejich následovníci z tohoto konceptu často vycházeli. V jejich teoriích se objevovaly podobnosti, což umožnilo syntézu z některých těchto teorií do nadřazených pojmů – tedy copingových strategií zaměřených či nezaměřených na řešení. Z těchto důvodů však nemohl být brán zřetel na jemné rozdíly v pojetí zejména copingových strategií zaměřených na řešení, dle jiných autorů. Tento postup byl zvolen také z důvodu snahy minimalizovat hodnotící aspekt využití jednotlivých strategií k čemuž by došlo při rozlišení copingových strategií na adaptivní a maladaptivní. Domnívám se, že by za účelem zjištění copingových strategií bylo v dalším výzkumu vhodnější využít kvantitativní výzkumné strategie, například dotazník SVF-78 (Janke & Erdmannová, 2003).

Rovněž výzkumná otázka týkající se reakcí žen na náročné situace může být do jisté míry komplikovaná, neboť respondentky své reakce uvedly jen u vybraných případů náročných situací. Při vedení rozhovorů mohlo dojít k chybě ze strany výzkumníka ve chvíli, kdy byla otázka na reakce respondentek opomenuta, například kvůli přehlcení výzkumníka jinými informacemi či věnování pozornosti jiným tématům, která se zdála být důležitější.

Výsledky této bakalářské práce mohou být uplatnitelné v praxi, a to v oboru vojenské psychologie. Přínosy spočívají především v tom, že se tato práce jako první v českém prostředí zabývá tématem náročných situací, které mohou zažít vojákyně aktivní zálohy. Vojenští psychologové a eventuálně i velitelé jednotek AZ by mohli díky této práci získat vhled do toho, jaké situace jsou nebo by mohly být pro ženy náročné, jakým způsobem na ně ženy reagují, jaké využívají zvládací mechanismy a jak jsou v praxi využívány možnosti řešení v rámci armády. To by mohlo být užitečné zejména pro zlepšení komunikace, vzájemnou toleranci a pochopení mezi ženami a muži v aktivní záloze.

Téma této bakalářské práce vyžaduje další zkoumání, přičemž se domnívám, že by bylo vhodné zejména využití kvantitativní výzkumné strategie pro zjištění náročných situací, které mohou vojákyně v AZ zažít, a copingových strategií, které v těchto situacích využívají. Data z tohoto výzkumu mohou rovněž sloužit ke komparaci s jiným výzkumným souborem, tedy například vojáky–muži v AZ či vojákyněmi z povolání v AČR.

9 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo získat hlubší vhled do tématu situací, které vojákyně v aktivní záloze považují za náročné. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část, přičemž v teoretické části je popsána aktivní záloha, ženy v Armádě České republiky a náročné situace z psychologického hlediska, které jsou následně rozebírány v kontextu armády. Dále je věnována pozornost zvládnání náročných situací, tedy obranným mechanismům a copingovým strategiím. V neposlední řadě jsou přiblíženy možnosti řešení v rámci armády.

Praktická část se věnuje výzkumu týkajícímu se tématu náročných situací žen v aktivní záloze. Výzkumná strategie je kvalitativního charakteru, přičemž byla realizována prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s devíti respondentkami. Analýza dat proběhla po transkripci rozhovorů prostřednictvím otevřeného kódování. Výsledky jsou představeny pomocí techniky „vyložení karet“. Jednotlivé výzkumné otázky zjišťují, jaké situace vojákyně AZ považují za náročné, jak na ně reagují, jaké copingové strategie využívají k jejich zvládnání a praxi v řešení v rámci armády.

Jednotlivé náročné situace bylo nutné rozlišit na situace, které vojákyně zažily, potenciálně náročné situace a genderově nespécificky náročné situace, přičemž nejčastěji objevující se témata souvisejí s tělesnými znaky, které jsou od mužů rozdílné, verbálními projevy od mužů a problémy s nadřízenými. Reakce žen reflektovaly emoční prožívání, přičemž se jednalo zejména o pocity spojené s negativním laděním a chování v náročných situacích. Copingové strategie byly ve třetí výzkumné otázce rozlišeny podle toho, zda vedly či nevedly k řešení situace. Ukázalo se, že copingové strategie zaměřené na řešení byly v určité podobě využity ve dvanácti situacích (z celkových třiceti tří), a to osmi respondentkami. Copingové strategie, které nevedly k řešení problému, byly v jednadvaceti situacích, uvedeny rovněž osmi respondentkami. Nepoměr počtu situací zmíněných v kontextu toho, že vedly k řešení (dvanáct) a těch, které k němu nevedly (dvacet jedna), vznikl kvůli zvýšenému počtu využitých copingových strategií, které nevedly k řešení problému, u dvou respondentek, které se setkaly s obtížemi s nadřízenými. Jen tyto dvě respondentky dohromady využily copingové strategie nevedoucí k řešení v deseti situacích. Mezi nejčastěji využívané strategie, které nevedly k řešení, bylo pět respondentkami uplatněno přijetí a čtyřmi behaviorální neangažovanost. V poslední výzkumné otázce, která zjišťovala praxi řešení náročných situací v rámci armády vojákyně AZ, byly zmiňovány formální i neformální postupy řešení, ale i nedůvěra v oficiální možnosti řešení.

Literatura

- Abernathy, R. P., & Black, D. R. (1996). Healthy body weights: an alternative perspective. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 63(3), 448–451. <https://doi.org/10.1093/ajcn/63.3.448>
- Aktivní záloha. (2014). *Kurz základní přípravy*. Ministerstvo obrany. <https://aktivnizaloha.army.cz/kurz-zakladni-pripravy-az>
- Armáda České republiky. (2018). *Co se na KZP naučíš?* Agentura personalistiky AČR, odbor doplňování personálu. <https://kariera.army.cz/co-se-na-kzp-naucis>
- Armáda České republiky. (2018). *Jak se stát vojákem v záloze*. Agentura personalistiky AČR, odbor doplňování personálu. <https://kariera.army.cz/vojak-v-zalozce>
- Balcar, K. (1991). *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Mach.
- Bednářová, I. (2022). *Feminizace Armády České republiky*. Univerzita obrany.
- Boldry, J. G., Wood, W., & Kashy, D. A. (2001). Gender Stereotypes and the Evaluation of Men and Women in Military Training. *Journal of Social Issues*, 57(4), 689–705. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00236>
- Bray, R. A., Fairbank, J. K., & Marsden, M. E. (1999). Stress and Substance Use Among Military Women and Men. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 25(2), 239–256. <https://doi.org/10.1081/ada-100101858>
- Broverman, I. K., Vogel, S. A., Broverman, D. M., Clarkson, F. E., & Rosenkrantz, P. S. (1972). Sex-Role Stereotypes: A Current Appraisal. *Journal of Social Issues*, 28(2), 59–78. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1972.tb00018.x>
- Browder, L. (2010). *When Janey Comes Marching Home: Portraits of Women Combat Veterans*. Chapel Hill.
- Bruinvels, G., Burden, R., Brown, N., Richards, T., & Pedlar, C. (2016). The Prevalence and Impact of Heavy Menstrual Bleeding (Menorrhagia) in Elite and Non-Elite Athletes. *PLoS one*, 11(2), e0149881. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0149881>
- Carr, D. B. (2007). Mid-Life and Later-Life Crises. *Elsevier eBooks*, 175–185. <https://doi.org/10.1016/b0-12-370870-2/00126-8>
- Carver, C. S., Scheier, M. F., & Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: a theoretically based approach. *Journal of personality and social psychology*, 56(2), 267–283. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.56.2.267>
- Cejka, M. A., & Eagly, A. H. (1999). Gender-Stereotypic Images of Occupations Correspond to the Sex Segregation of Employment. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(4), 413–423. <https://doi.org/10.1177/0146167299025004002>
- Cramer, P. (2002). Defense Mechanisms, Behavior, and Affect in Young Adulthood. *Journal of Personality*, 70(1), 103–126. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00180>
- Cramer, P. (2008). Seven Pillars of Defense Mechanism Theory. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(5), 1963–1981. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2008.00135.x>
- Česko. (2022). *Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání*. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-221#p1-1>

- Česko. (2022). *Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon)*.
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-585#p1-8>
- Čírtková, L. (2015). *Policejní psychologie. 2. rozšířené vydání*. Portál.
- Defense Advisory Committee on Women in the Services. (2019, 1. ledna). *2018 Annual Report*. .
<https://dacowits.defense.gov/Portals/48/Documents/Reports/2018/Annual%20Report/DACOWITS%20Annual%20Report%202018.pdf?ver=2019-03-11-115325-640>
- Dias, L., P. (2012). *Beginning Human Relations*. Unnamed Publisher.
<https://2012books.lardbucket.org/pdfs/beginning-human-relations.pdf>
- Feingold A. (1994). Gender differences in personality: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 116(3), 429–456. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.116.3.429>
- Gaudlová, G. (2015). *Běhání pro ženy*. CPress.
- Goldstein, D., & Kopin, I. J. (2007). Evolution of concepts of stress. *Stress*, 10(2), 109–120.
<https://doi.org/10.1080/10253890701288935>
- Greenglass, E. R., & Fiksenbaum, L. (2009). Proactive Coping, Positive Affect, and Well-Being. *European Psychologist*, 14(1), 29–39. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.14.1.29>
- Havlíčková, L. (2003). *Fyziologie tělesné zátěže*. I. Obecná část. Karolinum.
- Hobfoll, S. E., Dunahoo, C. L., Ben-Porath, Y., & Monnier, J. (1994). Gender and coping: The dual-axis model of coping. *American Journal of Community Psychology*, 22(1), 49–82.
<https://doi.org/10.1007/BF02506817>
- Holmes, R. (2011). *Obrazy války: chování člověka v bitvě*. NLN.
- Hřebíček, M. (2006). *Ženy v armádě České republiky*. Obrana a strategie.
<https://www.obranaastrategie.cz/cs/archiv/rocnik-2006/1-2006/zeny-v-armade-ceske-republiky.html#VMFbyMnciSo>
- Hruška, T. (2016). Aktivní záloha České republiky – současnost a perspektivy. *Vojenské rozhledy*, 25(57), 118-124. www.vojenskerozhledy.cz
- Hřebíčková, M. (2005). Osobnost žen a osobnost mužů ve světle NEO osobnostního inventáře (NEO-PI-R). In D. Heller, J. Procházková, I. Sobotková (Eds.), *Sborník příspěvků z konference Psychologické dny 2004* (s. 1–4). Universita Palackého v Olomouci.
- Hystad, S. W., Eid, J., Laberg, J. C., & Bartone, P. T. (2011). Psychological Hardiness Predicts Admission Into Norwegian Military Officer Schools. *Military Psychology*, 23(4), 381–389.
<https://doi.org/10.1080/08995605.2011.589333>
- Chrousos, G. P., Loriaux, D. L., & Gold, P. W. (1988). Introduction: The Concept of Stress and Its Historical Development. *Advances in Experimental Medicine and Biology*, 3–7.
https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2064-5_1
- Ilies, R., Hauserman, N., Schwochau, S., & Stibal, J. (2003). REPORTED INCIDENCE RATES OF WORK-RELATED SEXUAL HARASSMENT IN THE UNITED STATES: USING META-ANALYSIS TO EXPLAIN REPORTED RATE DISPARITIES. *Personnel Psychology*, 56(3), 607–631.
<https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2003.tb00752.x>

- Jameton, A. (1993). Dilemmas of moral distress: Moral responsibility and nursing practice. *AWHONN's clinical issues in perinatal and women's health nursing*, 4(4), 542–551. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8220368/>
- Jandová, J. & Pavlíková, E. (2002). Ženy Armády České republiky. In Závěrečná zpráva z reprezentativního výzkumu. Personální odbor Personální sekce MO ČR.
- Janke, W., & Erdmann, G. (2003). *Strategie zvládnání stresu–SVF 78*. Testcentrum.
- Kebza, V. (2005). *Psychosociální determinanty zdraví*. Academia.
- Kliment, P. (2014). *Zvládací (copingové) odpovědi v pomáhajících profesích*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Knapik, J. J., Sharp, M. A., Canham-Chervak, M., Hauret, K. G., Patton, J. T., & Jones, B. H. (2001). Risk factors for training-related injuries among men and women in basic combat training. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 33(6), 946–954. <https://doi.org/10.1097/00005768-200106000-00014>
- Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1), 1–11. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.37.1.1>
- Komárek, J. (2014). Úskalí profesionalizace armády České republiky. *Vojenské rozhledy*, 23(55), 75–87. <https://vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/vystavba-ozbrojenych-sil/uskali-profesionalizace-armady-ceske-republiky>
- Křivohlavý, J. (1994). *Jak zvládat stres*. Grada.
- Křivohlavý, J. (2001). *Psychologie zdraví*. Portál.
- Křivohlavý, J. (2010). *Sestra a stres*. Grada.
- Kunčová, A., Kajanová, A. (2018). Psychická zátěž na zahraničních misích z pohledu českých vojáků. *Vojenské rozhledy*, 27(3), 141-153. www.vojenskerozhledy.cz
- Lazarus, R. S. (1966). *Psychological Stress and Coping Process*. McGrawHill.
- Lazarus, R., S., & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal and Coping*. Springer Publishing Company.
- Lukeš, V. (2001). *Antistresový program (podkladové materiály k výcviku)*. Pedagogické centrum v v Českých Budějovicích.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543–562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>
- Lynn, R., & Martin, T. (1997). Gender differences in extraversion, neuroticism, and psychoticism in 37 nations. *The Journal of Social Psychology*, 137(3), 369–373. <https://doi.org/10.1080/00224549709595447>
- Mareš, J. (2016). Moral distress: Terminology, theories and models. *Kontakt*, 18(3), 151–159. <https://doi.org/10.1016/j.kontakt.2016.07.001>
- Matthews, K. A., Kuller, L. H., Siegel, J. M., Thompson, M. C., & Varat, M. A. (1983). Determinants of decisions to seek medical treatment by patients with acute myocardial infarction symptoms.

Journal of Personality and Social Psychology, 44(6), 1144–1156. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.44.6.1144>

McKay, D. R. (2019). *Careers for Women in the Military*. LiveAbout. <https://www.liveabout.com/women-in-the-military-4177666#toc-challenges-for-women-in-the-military>

Ministerstvo obrany. (2011). *Rovné zacházení s muži a ženami*. <https://mocr.army.cz/informacni-servis/povinne-informace/1-rovne-prilezitosti/rovne-prilezitosti-muzu-a-zen-54018/>

Ministerstvo obrany České republiky (2019). *Koncepce přípravy personálu pro potřeby rezortu Ministerstva obrany*. https://mocr.army.cz/assets/ministr-a-ministerstvo/kariera-vzdelavani/vojske-skolstvi/priloha-bez-nazvu_-00003.pdf

Ministerstvo obrany České republiky. (2019, červen). *Historie aktivní zálohy*. <https://acr.army.cz/scripts/detail.php?id=7242>

Ministerstvo obrany České republiky. (2022, 12. dubna). *Rovné příležitosti mužů a žen*. <https://mocr.army.cz/informacni-servis/povinne-informace/1-rovne-prilezitosti/rovne-prilezitosti-muzu-a-zen-54018/>

Ministerstvo obrany České republiky. (2023, 11. ledna). *Vývoj skutečných počtů osob v resortu MO ČR v letech 1992–2022*. <https://mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=129653>

Northrup, C. (2004). *Žena – tělo a duše*. Columbus.

Orel, M. (2020). *Psychopatologie: nauka o nemocech duše* (3., aktualizované a doplněné vydání). Grada.

Parker, J. D. A., & Endler, N. S. (1996). Coping and defense: A historical overview. In M. Zeidner & N. S. Endler (Eds.), *Handbook of coping: Theory, research, applications* (pp. 3–23). John Wiley & Sons.

Paulík, K. (2017). *Psychologie lidské odolnosti. 2., přepracované a doplněné vydání*. Grada.

Pernica, B. (2007). *Profesionalizace ozbrojených sil: trendy, teorie a zkušenosti*. Ministerstvo obrany České republiky. 135–145. <https://www.army.cz/assets/PROFESIONALIZACE-100dpi.pdf>

Phillips, S. M., & Sherwin, B. B. (1992). Variations in memory function and sex steroid hormones across the menstrual cycle. *Psychoneuroendocrinology*, 17(5), 497–506. [https://doi.org/10.1016/0306-4530\(92\)90008-u](https://doi.org/10.1016/0306-4530(92)90008-u)

Pivoňka, M. (2022, 22. srpen). *Pavel Konvalinka: kurzem základní přípravy vojáků uvedeme do života, kde sloužit vlasti není prázdná fráze, ale životní styl*. CZDefence. <https://www.czdefence.cz/clanek/pavel-konvalinka-kurzem-zakladni-pripravy-vojaky-vedeme-do-zivota-kde-slouzit-vlasti-neni-prazdna-fraze-ale-zivotni-styl>

Plhánková, A. (2003). *Učebnice obecné psychologie*. Academia.

Přívětivý, P. (2006). *Tělesná zdatnost a ženy v Armádě České republiky*. Vojenské rozhledy. <https://www.vojenskerohledy.cz/kategorie-clanku/telesna-zdatnost-a-zeny-v-armade-ceske-republiky>

Roth, S., & Cohen, L. B. (1986). Approach, avoidance, and coping with stress. *American Psychologist*, 41(7), 813–819. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.41.7.813>

- Sadeghi, A., & Einaky, S. (2021). Relationship between Psychological Hardiness and Resilience with Mental Health in Athlete Students in the Guilan Unit of University of Applied Science and Technology. *Sociology Mind*, 11(01), 10–24. <https://doi.org/10.4236/sm.2021.111002>
- Sefidan, S., Pramstaller, M., La Marca, R., Wyss, T. R., Bahmani, D. S., Annen, H., & Brand, S. (2021). Resilience as a Protective Factor in Basic Military Training, a Longitudinal Study of the Swiss Armed Forces. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 6077. <https://doi.org/10.3390/ijerph18116077>
- Sekce státního tajemníka Ministerstva obrany (2022). *Kvantitativní genderová analýza k 1. lednu 2022*. Ministerstvo obrany. <https://www.army.cz/assets/informacni-servis/povinne-informace/1-rovne-prilezitosti/kvantitativni-genderova-analyza-k-1--1--2022.pdf>
- Selye, H. (1955). Stress and Disease. *Science*, 122(3171), 625–631. <https://doi.org/10.1126/science.122.3171.625>
- Silva, J. M. (2008). A New Generation of Women? How Female ROTC Cadets Negotiate the Tension between Masculine Military Culture and Traditional Femininity. *Social Forces*, 87(2), 937–960. <http://www.jstor.org/stable/20430897>
- Simonetti, I. (2006, 30. listopadu). *Le service militaire et la condition des femmes en Israël*. Quelques éléments de réflexion. <http://journals.openedition.org/bcrfi/186>
- Simons, A. (2001). Women in Combat Units: It's Still a Bad Idea. *Parameters*, 31(2), 89–100. <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2041>
- Skodol, A. E., & Perry, J. N. (1993). Should an axis for defense mechanisms be included in DSM-IV? *Comprehensive Psychiatry*, 34(2), 108–119. [https://doi.org/10.1016/0010-440x\(93\)90055-9](https://doi.org/10.1016/0010-440x(93)90055-9)
- Spolek VLČÍ MÁKY (2020, 11. prosince). *Rovné zacházení se ženami v AČR*. Státní ozbrojené a bezpečnostní složky. <https://www.ozbrojeneslozky.cz/clanek/rovne-zachazeni-se-zenami-v-acr>
- Spolek VLČÍ MÁKY (2021, 13. ledna). *Vojákyne a mateřství*. Státní ozbrojené a bezpečnostní složky. <https://www.ozbrojeneslozky.cz/clanek/vojakyne-a-materstvi>
- Stander, V. A., & Thomsen, C. J. (2016). Sexual Harassment and Assault in the U.S. Military: A Review of Policy and Research Trends. *Military Medicine*, 181(1), 20–27. <https://doi.org/10.7205/milmed-d-15-00336>
- Stiehm, J. H. (1998). Army opinions about women in the army. *Gender Issues*, 16(3), 88–98. <https://doi.org/10.1007/s12147-998-0023-z>
- Street, A. E., Vogt, D., & Dutra, L. (2009). A new generation of women veterans: Stressors faced by women deployed to Iraq and Afghanistan. *Clinical Psychology Review*, 29(8), 685–694. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.08.007>
- Tarrasch, R., Lurie, O., Yanovich, R., & Moran, D. (2011). Psychological aspects of the integration of women into combat roles. *Personality and Individual Differences*, 50(2), 305–309. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.10.014>
- Trego, L. L. (2012). Prevention is the Key to Maintaining Gynecologic Health during Deployment. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing*, 41(2), 283–292. <https://doi.org/10.1111/j.1552-6909.2011.01337.x>

Třešňák, P., & Tesař, F. (2023, leden). Armáda ví, co chce. *A report*. 1/2023, 7–10.

https://www.army.cz/multimedia-a-knihovna/casopisy/a-report/ar1_2023.pdf

Ulrichová, M. (2012). *Člověk, stres a osobnostní předpoklady: souvislost osobnostních rysů a odolnosti vůči stresu*. Oftis ve spolupráci s Pedagogickou fakultou Univerzity Hradec Králové.

Urbanovská, E. (2012). *Psychologie zdraví*. Slezská univerzita v Opavě.

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. (2002). *Sample Survey of the Health Status of the Czech Population 2002 - HIS CR 2002*. <https://www.uzis.cz/index-en.php?pg=record&id=5055>

Vaillant, G. E. (2011). Involuntary coping mechanisms: a psychodynamic perspective. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 13(3), 366–370. <https://doi.org/10.31887/dcns.2011.13.2/gvaillant>

Wilson, J. (1981). Behavioral preparation for surgery: Benefit or harm? *Journal of Behavioral Medicine*, 4(1), 79–102. <https://doi.org/10.1007/bf00844849>

Jiang, Y., Sun, Y., Yang, Y., Tang, J., Wu, S. N., Miao, D., & Zhu, X. (2013). Gender Differences in Coping Styles of Chinese Military Officers Undergoing Intensive Training. *Military Psychology*, 25(2), 124–135. <https://doi.org/10.1037/h0094954>

Seznam tabulek

Tabulka 1: Základní informace o respondentkách.....	34
---	----

Seznam příloh

Příloha 1: Informovaný souhlas.....	72
Příloha 2: Soubor otázek k rozhovorům.....	73
Příloha 3: Seznam zkratk.....	74
Příloha 4: Ukázka kódování.....	75
Příloha 5: Přehled kódů a kategorií jednotlivých respondentek.....	76
Příloha 6: Souhrn VO1.....	81
Příloha 7: Souhrn VO3.....	82

Přílohy

Příloha 1: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas:

Jmenuji se Štěpánka Trčková a než začneme, musím Vás nejprve požádat o Váš souhlas s účastí na mém výzkumu za účelem získání informací pro mou bakalářskou práci na téma *Náročná situace a jejich zvládnutí ženami v aktivní záloze Armády České republiky*.

Ráda bych s Vámi provedla krátký rozhovor, který budu nahrávat na svůj telefon. Ani v nahrávce, ani kdekoli jinde nemusíte udávat své jméno nebo zmiňovat jakékoli citlivé informace. Tento rozhovor je pro Vás zcela dobrovolný, není spojený s žádným rizikem či povinnostmi z Vaší strany a je možné ho kdykoliv ukončit. Pokud budete mít jakékoli otázky či připomínky po skončení rozhovoru, můžete mě kontaktovat stejnou cestou, kterou byla započata naše komunikace. Souhlasíte prosím?

Příloha 2: Soubor otázek k rozhovoru

- Když se řekne Náročná situace v aktivní záloze, která se může přihodit ženě, co tě napadne?
 - Zažila jsi nějakou z nich? Nebo...
 - Vzpomínáš si na nějakou situaci v rámci AZ, kterou považuješ za náročnou a byla spojená s tvým pohlavím, tedy s tím, že jsi žena?
 - ❖ Jak jsi se v této situaci cítila?
 - Jak jsi na takovou situaci reagovala v tu chvíli, kdy nastala?
 - ♣ Jak jsi takovou situaci řešila?
- Myslíš, že existují v současné době nějaké možnosti řešení v rámci armády, aby k podobným situacím již nedocházelo?
- **Pokud respondentka doposud nezažila situaci, kterou by považovala za náročnou**
 - Napadají Tě nějaké potenciálně rizikové situace?
 - Měla jsi z nějaké potenciálně náročné situace obavy?
 - Kdyby za tebou přišla například nějaká tvá kamarádka s tím, že jde do aktivní zálohy a ptala by se tě na to, co náročného by mohla zažít, co bys jí řekla?
- Je to všechno nebo Tě napadá ještě něco k tomuto tématu?

Příloha 3: Seznam zkratk

AČR – Armáda České republiky

AZ – Aktivní záloha

DVC – dobrovolné vojenské cvičení

KVV – Krajské vojenské velitelství

KZP – kurz základní přípravy

MO – Ministerstvo obrany

OSN – Organizace spojených národů

VZP – voják z povolání

Příloha 4: Ukázka kódování

T: Souhlasíš s výše uvedeným?

R: Ano, souhlasím.

T: Děkuji. Tak první otázka. Vzpomínáš si na nějakou náročnou situaci, kterou jsi v rámci aktivní zálohy zažila a byla spojená s tvým pohlavím, s tím že jsi žena?

R: Je tam asi jedna, že na výcviku, tak tam jeden instruktor chtěl, abych s ním šla, že i zaplatí, takže to byla taková jedna největší asi já bych řekla... zážitek, který mě tam potkal. Jinak všichni ostatní mě podporují a líbí se jim, že jsem u záloh.

T: A jak ses cítil, když ti tohle nabídnul?

R: No, já jsem na to v první chvilí úplně zírala, že vůbec je schopný něco takového jako chtít, takhle. Ale pak řekla jsem mu, že prostě jako: „Děkuji nechci“ a už jsem si o něm myslela, že prostě je tak zoufalý, že už to zkouší takhle. Ale cítila jsem se prostě jako kus masa.

T: A tvoje reakce teda v tu chvíli bylo odmítnutí.

R: Samozřejmě. Řekla jsem mu, že on byl taky opilý, takže nebudu tak jako nebyl úplně při smyslech, ale myslím si, že i tak to nebylo úplně příjemné a dělat to neměl a odmítla jsem ho, takže myslím, že ne.

Odmítnutí

Důsledek
→ zoubalec

Přehlupení

Nabídka setu za peníze od
autonit
sociální podpora

Racionalizace, Okolnost

Příloha 5: Přehled kódů a kategorií jednotlivých respondentek

	Barbora	Simona	Dana	Erika	Josefína	Gábina	Helena	Iveta	Jitka
Náročné situace, které vojákyně zažily									
Tělesná sféra	/	/	Menstruace, Nízké hygienické možnosti, Morfologické znevýhodnění	/	/	Menstruace, Nízké hygienické možnosti, Morfologické znevýhodnění, Fyzicka: nošení břemen	Menstruace, Nízké hygienické možnosti, Dlouhé vlasy	/	Menstruace, Převlékání
Verbální projev	/	/	/	/	/	Sexistické nářádky, Nedostatek schopnosti, Ženy do AČR nepatří	/	Nedostatek schopnosti, Ženy do AČR nepatří	Ženy do AČR nepatří
Problémy s nadřízenými	/	/	/	Sexuální návrh od nadřízeného	Vyžadování diskrétnosti, Vyhledávání chyb, Škodolibost, Tresty, Vyhrožování, Sexistické nářádky	/	/	/	Vyžadování diskrétnosti, Omezení pohybu, Sexuální návrhy, Netaktní a neprofesionální chování + tykáání, Sexistické nářádky,
Ostatní	Nesouhlas partnera	/	/	/	/	Nevyžádaný kontakt od kolegy	/	/	/
Potenciálně náročná situace									
Prožité: Tělesná sféra	/	Společné ubikace	Společné ubikace	/	Fyzická náročnost	Společné ubikace	Společné ubikace, Fyzická náročnost	Fyzická náročnost	Společné ubikace, Fyzická náročnost
Prožité: Verbální projev	/	Podezřívavost kolegů	Oslovení hodností v ženském rodě	/	Vtipy na menstruaci, Mužský humor	/	Narážky na upejvavost, Mužský humor	Pomluvy	Nálepkování, Mužský humor
Prožité: Problémy s nadřízenými	/	/	/	/	/	/	/	Odstup nadřízeného	/
Prožité: Ostatní	/	/	Zištěná pomoc od mužů	Domnělé výčitky kolegů kvůli mateřské dovolené, Nepochopení v civilu	/	/	Nepochopení v civilu	Nepochopení v civilu	/
Domnělá tělesná sféra	/	/	Obavy: Fyzická náročnost	/	Obavy: Menstruace	Menstruace	Obavy: Fyzická náročnost, Menstruace	Obavy: Fyzická náročnost	Obavy: fyzická náročnost
Domnělé Verbální projev	/	Sexistické nářádky (nováčci)	Sexistické nářádky	/	/	Označení žen jako „matrace“	/	Sexistické nářádky	Označení žen jako „matrace“
Domnělé Problémy s nadřízenými	/	/	/	/	Sexuální návrhy, Doteky	Problémy z poměru: problém odmítnout, větší zátěž, hrubé zacházení, šíření informací, vyloučení	/	Nevyžádaný kontakt	/
Domnělé Ostatní	/	Doteky	Znásilnění, Odmítání žen do speciálních jednotek	/	/	/	Odmítání žen do speciálních jednotek Obavy: Předsudky	Obavy: Předsudky, Naschvály od mužů	Doteky Obavy: Předsudky

Genderově nespecificky náročná situace									
Genderově nespecifické (GN) obavy	Počasí, Nemoc	Průběh cvičení, Typy lidí	Zda jí bude vojenství bavit	Průběh cvičení, Nezkoušenost	/	Typy lidí, Nezkoušenost	/	Typy lidí	Počasí, Nemoc
GN Psychická sféra	/	/	/	Psychika (stres), Plachost	Psychika (Stres), Únava, Nekomfort	Psychika (Stres), Únava	/	Ponorka, Únava	Psychik, Únava
GN Tělesná sféra	/	/	Fyzická náročnost, Úraz	Strach z výšek	Úraz, Věk	Fyzická náročnost	Fyzická náročnost	/	Věk
GN Verbální projev	/	/	Rýpavé poznámky	/	Rýpavé poznámky	/	/	/	/
GN Problémy s nadřízenými	/	/	/	/	Nepřijetí autority	Nepřijetí autority	/	/	/
GN Role a vztahy	/	Sexuální poměr	Chování mužů mezi ženami	/	/	Sexuální poměr, osobní konflikt	/	Chování mužů mezi ženami	Chování mužů mezi ženami
GN Ostatní	Vojenský slang	Špatný střelec	Civilní zaměstnání	Výcvik	Výcvik	Málo vojenské prostředí,	Nezdravá strava	Výcvik	Civilní zaměstnání
Reakce: Emoce x Chování									
Tělesná sféra (TS)	/	Společné ubikace: <u>Emoce:</u> brala to	Menstruace: <u>Emoce:</u> překvapení, pochyby o sobě, apatie, depresivita, psychické zničení <u>Chování:</u> neřešila, odeznělo Morfologické znevýhodnění: <u>Emoce:</u> strach jít na záchod, <u>Chování:</u> nepít, nákup trubičky	Pochyby o fyzickém zvládnutí: <u>Chování:</u> Správné chování	/	Menstruace: <u>Emoce:</u> nejhorší, nepříjemné, <u>Chování:</u> léky	Fyzická náročnost: <u>Emoce:</u> těžké, čisté svědomí, <u>-Chování:</u> Dosáhnout toho, co muži, úlevy ne	/	Společné ubikace: <u>Emoce:</u> nemá problém, - <u>Chování:</u> převlékání ve spacáku
Verbální projevy (VP)	/	Podezřivost: <u>Chování:</u> Dělat to, co ostatní	/	/	Narážky na menstruaci <u>Emoce:</u> nepříjemné	Ženy do AČR nepatří: <u>Emoce:</u> nekomfortní, <u>Chování:</u> dělat, co měla a věci navíc, být zticha	/	Ženy do AČR nepatří <u>Chování:</u> zabrat a vyrovnat se mužům, Narážky na nezkoušenost: <u>Emoce:</u> mizerný nepříjemný, zklamání, <u>Chování:</u> hledání rady, rozhovor s dotyčným, odchod	Ženy do AČR nepatří: <u>Emoce:</u> pochyby o sobě, údiv, Reakce: nevzdat se, nepřipustit, Nálepkování: <u>Emoce:</u> užívá si <u>Chování:</u> přijetí x nepřijetí, recese, vchází vstříc
Problémy s nadřízenými (PN)	/	/	/	Sexuální návrh od nadřízeného: <u>Emoce:</u> překvapení, méněcennost, nepříjemnost, <u>Chování:</u> odmítnutí	Šikana: <u>Emoce:</u> strach řešit, vztek na sebe a sebeobviňování, ublíženost, nespravedlnost, nepochopení, nelibost v návratu, zoufalost, opovrhování nadřízeným – po skončení: radost, humor <u>Chování:</u> neřešení, snášení, neprojevení slabosti, snaha nedělat chyby – po skončení: nechtěla se bavit	/	/	/	Sexuální obtěžování: <u>Emoce:</u> strach, nepříjemnost, opovrhování, těžkost, těšení domů, netěšení na kontakt s ním, odpor – dnes: reaktivní morální distres <u>Chování:</u> využití pomoci ostatních, nesetrvání na místě, nereagování,

									opozice, zpracování v sobě
Role a vztahy (RV)	/	Poměr: <u>Emoce:</u> bylo jí to jedno, <u>Chování:</u> odchod za přáteli,	/	/	/	Poměr <u>Emoce:</u> nepříjemné, nespravedlnost	/	/	/
Ostatní (O)	Nesouhlas partnera: <u>Emoce:</u> smutek, zrada, nepochopení <u>Chování:</u> snaha vysvětlit, rezignace, přijetí	/	Zižtná pomoc od mužů: <u>Emoce:</u> pohrdání, lítost <u>Chování:</u> využití pomoci, odmítnutí protislužby	Nepochopení v civilu: <u>Chování:</u> ignorace	/	/	Nepochopení v civilu: <u>Chování:</u> neřešení	/	/
Copingové strategie									
Na řešení	O: Nesouhlas partnera – snaha vysvětlit	VP: Podezřivost – dělat, co ostatní, kurzy	↓	TS: Pochyby o fyzickém zvládnání – dělat, co ostatní PN: Sexuální návrh od nadřízeného – odmítnutí	↓	TS: Menstruace – léky VP: Ženy do AČR nepatří – vyrovnávání se mužům	↓	VP: Narážky na nezkušenost – rozhovor s dotyčným VP: Ženy do AČR nepatří – vyrovnávání se mužům	/
Kontrola situace	/	/	TS: Morfologické znevýhodnění – Nepřijímání tekutin	/	PN: Šikana – nedělat chyby	/	/	/	/
Anticipační coping	/	/	TS: Morfologické znevýhodnění – nákup trubičky	/	/	/	TS: Fyzické zvládnání – Dosáhnout toho, co muži	/	/
Neřešící problém									
Vyhýbavá	/	/	/	/	/	VP: Ženy do AČR nepatří – být zticha	/	/	PN: Sexuální obtěžování – opozice PN: Sexuální obtěžování – nesetrvání na místě
Přijetí	O: Nesouhlas partnera – rezignace	TS: Společné ubikace – přijetí	/	/	PN: Šikana – přijetí	/	/	TS: Fyzická náročnost – smíření se slabostí	TS: Fyzická náročnost – smíření se slabostí TS: Společné ubikace – přijetí VP: Nálepkování – vykonávání stejných činností - femininí styl oblékání
Hledání sociální opory	/	RV: Poměr – odchod za přáteli	/	/	/	/	/	VP: Narážky na nezkušenost – hledání rady	/
Behaviorální neangažovanost	/	/	TS: Menstruace – neřešení	/	PN: Šikana – neřešení s nadřízeným	RV: Poměr – neřešení	/	/	PN: Sexuální obtěžování – neřešení s nadřízeným
Kontrola reakcí	/	/	/	/	PN: Šikana – neprojevení slabosti	/	/	/	PN: Sexuální obtěžování – nereagování
Odmítání viny	/	/	/	/	PN: Šikana – chyba je i u něj	/	/	/	/
Resilience	/	/	/	/	/	/	/	/	VP: Ženy do AČR nepatří – nepřipouštět a nevzdat

Humor					PN: Šikana – humor				
Možnosti řešení v rámci armády									
Tělesná sféra	/	Společné ubikace: velitel našel pokoj	Menstruace – Říct nadřízenému Morfologické znevýhodnění Říct nadřízenému, víc času	/	/	Menstruace – AČR brát zřetel, nedá řešit	Menstruace – Říct nadřízenému, úlevy Fyzická náročnost – různá kritéria	/	Menstruace – nadřízená žena
Verbální projev	/	/	/	/	Narážky (obecné) – nejprve s daným jedincem, pak nadřízený	/	/	Poznámky a pomluvy: nejprve s daným jedincem, pak nadřízený	/
Problémy s nadřízenými	/	/	/	Sexuální návrh od nadřízeného – nelze řešit, tresty ne, prošetřit	Šikana – odchod nadřízeného, lepší výběr personálu	Potenc. problémy z poměru s nadřízeným: oznámit jinému nadřízenému, odchod	/	Potenc. Sexuální návrh od nadřízeného – separace mužů a žen	Sexuální obtěžování: výtka, vyhazov nadřízeného
Role a vztahy	/	Poměr – nelze řešit, tresty ne, odchod dotyčného	/	/	/	/	/	/	/
Obecné	/	/	/	/	/	Obecné: nelze řešit, jít za nadřízeným (=> podraz), tresty ne, odchod	Obecné: pozitivní vzor nadřízených	Obecné: pozitivní vzor nadřízených (řeší problémy, nepodporují negativní chování, vyžadují rovnost, jsou proškolení, vhodný výběr personálu)	/

Příloha 6: Souhrn VO1

Prožité náročné situace	Počet resp.	Potenc. náročné – prožité	Počet resp.	Potenc. náročné – domnělé	Počet resp.	Gender. nespec. situace	Počet resp.
Tělesné znevýhodnění	4	Tělesné znevýhodnění	7	Tělesné znevýhodnění	6	Obavy	7
Menstruace	4	Fyzická náročnost	4	Menstruace	3	Počasí, nemoc	2
Nízké hygienické možnosti	3	Společné ubikace	5	Fyzická náročnost	4	Průběh cvičení	2
Morfologické znevýhodnění	2	Verbální projevy	6	Verbální projevy	5	Typ lidí	3
Fyzická náročnost	1	Podezřívavost	1	Sexistické narážky	3	Zda jí to bude bavit	1
Dlouhé vlasy	1	Oslovení hodnotí v ženském rodě	1	Označení "matrace"	2	Nezkušenost	2
Převlékání	1	Vtipy na menstruaci	1	Problémy s nadřizenými	3	Psychická sféra	5
Verbální projevy	3	Mužský humor	3	Sexuální návrhy	1	Stres	3
Sexistické	1	Narážky na upejpavost	1	Nevyžádaný kontakt	1	Plachost	1
Nedostatek schopností	2	Pomluvy	1	Doteky	1	Nekomfort	1
Do AČR nepatří	3	Nálepkování	1	Problémy z poměru	1	Únava	4
Problémy s nadřizeným	3	Problémy s nadřizenými	1	Ostatní	7	Ponorka	1
Vyžadování diskrétnosti	2	Odstup nadřizeného	1	Doteky od kolegů	2	Tělesná sféra	3
Omezení pohybu	1	Ostatní	4	Znásilnění	1	Fyzická náročnost	3
Sexuální návrhy	2	Zištěná pomoc mužů	1	Odmítání žen do speciál. jednotek	2	Úraz	2
Netaktní chování + tykání	1	Výčitky kvůli mateřské dovolené	1	Doteky	2	Věk	2
Sexistické narážky	1	Nepochopení v civilu	3	Předsudky	3	Strach z výšek	1
Vyhledávání chyb	1			Naschvály	1	Verbální projevy	2
Škodolibost	1					Rýpavé poznámky	2
Tresty	1					Problémy s nadřizenými	2

Vyhrožování	1					Nepřijetí autority	2
Ostatní	2					Role a vztahy	6
Nevyžádaný kontakt	1					Sexuální poměr	2
Nepochopení od partnera	1					Chování mužů mezi ženami	3
						Osobní konflikt	1
						Ostatní	9
						Vojenský slang	1
						Špatný střelec	1
						Civilní zaměstnání	2
						Vojenský výcvik	3
						Nezdravá strava	1
						Málo vojenské prostředí	1

Příloha 7: Souhrn VO3

	Počet respondentek	Počet situací		Počet respondentek	Počet situací
Na řešení	8	12	Ne na řešení	8	21
Obecně na řešení	5	8	Vyhýbavý coping	2	3
Kontrola situace	2	2	Přijetí	5	7
Anticipační coping	2	2	Hledání soc. opory	2	2
			Behaviorální neangažovanost	4	4
			Kontrola reakcí	2	2
			Odmítání viny	1	1
			Resilience	1	1
			Humor	1	1